

Raport z badania

Analiza polskich naukowców zajmujących się badaniem dziedzictwa kulturowego jako zasobu rozwojowego

dr Marcin Pierzchała
dr Roksana Ulatowska
Wojciech Onyśków

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego**

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

ZAMAWIAJĄCY

Narodowy Instytut Dziedzictwa
ul. Mikołaja Kopernika 36/40, 00-924 Warszawa

**Narodowy
Instytut
Dziedzictwa**

60
LAT MISJI

WYKONAWCA

Fundacja Rozwoju Badań Społecznych
Plac Wolnica 7, 31-060 Kraków

F u R B S

„Zrealizowano w ramach Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019–2022, Zadanie 4: Ewaluacja bieżąca i końcowa oraz badania i analizy towarzyszące Krajowemu programowi ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019–2022”.

Kraków, grudzień 2021

Spis treści

Wykaz skrótów	4
Streszczenie wyników badania	5
I. Wprowadzenie	6
II. Metodyka badania	7
III. Wyniki badania	12
III.1. Podejmowane obszary badawcze	12
III.2. Wykorzystywane metody i techniki badawcze	19
III.3. Wykorzystywane narzędzia oraz programy do analizy danych	22
III.4. Problemy związane z prowadzeniem badań	24
III.5. Dane wykorzystywane w badaniach	28
III.6. Aktywność publikacyjna	34
III.7. Rozwój kompetencji badaczy zajmujących się dziedzictwem	37
IV. Wnioski	38
V. Rekomendacje	42
VI. Aneks	45
VI.1. Bibliografia	45
VI.2. Spis tabel	46
VI.3. Spis załączników	47

Wykaz skrótów

skrót	znaczenie
CAWI	Kwestionariusze ankiet dostępne online (Computer-Assisted Web Interview)
FGI	Zogniskowany wywiad grupowy (Focus Group Interview)
GUS	Główny Urząd Statystyczny
IDI	Indywidualny wywiad pogłębiony (Individual In-depth Interview)
IPN	Instytut Pamięci Narodowej
JST	Jednostki Samorządu Terytorialnego
MKiDN	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
NCK	Narodowe Centrum Kultury
NCN	Narodowe Centrum Nauki
NID	Narodowy Instytut Dziedzictwa
PAN	Polska Akademia Nauk
PAU	Polska Akademia Umiejętności
WUOZ	Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków

Streszczenie wyników badania

Niniejszy raport stanowi podsumowanie badań, zrealizowanych przez Zespół Badawczy z Fundacji Rozwoju Badań Społecznych z Krakowa. Badania były prowadzone w II połowie 2021 roku i koncentrowały się na działaniach polskich naukowców, którzy w swojej bieżącej pracy badawczej oraz analitycznej zajmują się zagadnieniami związanymi z dziedzictwem kulturowym jako zasobem rozwojowym. Dziedzictwo (w tym jego komponent rozwojowy), w ramach niniejszego badania, ujmowane jest w sposób bardzo szeroki, gdyż odwołuje się jednocześnie do materialnego i niematerialnego aspektu tego zjawiska, a także różnorodnych jego wymiarów, w tym: społecznego, kulturowego, ekonomicznego, tożsamościowego, edukacyjnego oraz politycznego.

Badanie zrealizowane zostało przy wykorzystaniu technik jakościowych (wywiady FGI oraz IDI) oraz ilościowych (CAWI). Ostatecznie badaniami objęto niemal 200 naukowców, reprezentujących różnorodne dyscypliny, ośrodki akademickie oraz charakteryzujących się różnorodnym doświadczeniem i warsztatem badawczym.

Analizy w raporcie pogrupowane zostały w ramach siedmiu podstawowych obszarów związanych z podejmowaniem przez polskich naukowców badań nad dziedzictwem kulturowym jako zasobem rozwojowym:

- charakterystyką zainteresowań badawczych oraz podejmowanych badań/analiz;
- zakresem wykorzystywanych metod i technik badawczych;
- powszechnością wykorzystywania narzędzi oraz programów do analizy danych;
- opisem podstawowych problemów w trakcie podejmowanych badań/analiz;
- analizą wykorzystywanych danych (zarówno ich pozyskiwania, jak i jakości);
- podsumowaniem aktywności publikacyjnej (o zasięgu krajowym i międzynarodowym);
- postrzeganiem rozwoju własnych kompetencji badawczych i analitycznych (w tym identyfikacji istniejących deficytów w tym zakresie).

Podsumowanie raportu stanowią wnioski oraz sformułowane na ich podstawie rekomendacje. Choć wiele z nich ma charakter uniwersalny i dotyczy powszechnych problemów pojawiających się w trakcie badań/projektów realizowanych przez polskich naukowców, to część z nich charakterystyczna jest tylko dla tytułowego obszaru tematycznego – dziedzictwa kulturowego jako zasobu rozwojowego.

I. Wprowadzenie

Celem badania było dokonanie pogłębionej analizy działalności polskich naukowców, którzy w swojej pracy badawczej zajmują się zagadnieniami związanymi z dziedzictwem kulturowym jako zasobem rozwojowym. Analizy koncentrowały się na:

- podejmowanych przez polskich naukowców obszarach tematycznych/zagadnieniach, dotyczących dziedzictwa jako zasobu rozwojowego z uwzględnieniem istniejących luk badawczych;
- zakresie oraz podejściu przez polskich naukowców do wykorzystywanych metod i technik badawczych w badaniach nad dziedzictwem jako zasobem rozwojowym;
- zakresie narzędzi oraz programów do analizy danych, wykorzystywanych w badaniach nad dziedzictwem jako zasobem rozwojowym;
- problemach związanych z podejmowaniem przez polskich naukowców badań nad rozwojową rolą dziedzictwa;
- danych, w tym ich dostępności, procesie ich pozyskiwania oraz wykorzystywania do analizy w badaniach nad dziedzictwem jako zasobem rozwojowym;
- aktywności publikacyjnej naukowców (uwzględniając czasopisma krajowe oraz te o zasięgu międzynarodowym), poruszającej kwestie dziedzictwa jako zasobu rozwojowego;
- potrzebach w zakresie rozwoju kompetencji badaczy zajmujących się dziedzictwem kulturowym w ujęciu rozwojowym.

Jednocześnie należy podkreślić, że dziedzictwo (w tym jego komponent rozwojowy) w ramach tego badania ujmowane jest w sposób bardzo szeroki, gdyż odwołuje się jednocześnie do materialnego i niematerialnego aspektu tego zjawiska, a także różnorodnych jego wymiarów, w tym: społecznego, kulturowego, ekonomicznego, tożsamościowego, edukacyjnego oraz politycznego¹.

Dziedzictwo kulturowe jako zasób rozwojowy związane jest zatem z:

określonym potencjałem rozwojowym, wynikającym z jego wartości przypisywanych mu przez depozytariuszy (czyli osoby należące lub wywodzące się ze społeczności, w której dany element niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest przekazywany z pokolenia na pokolenie) i interesariuszy (wewnętrznych – osoby/organizacje bezpośrednio wpływające na funkcjonowanie obiektów dziedzictwa, jak i zewnętrznych – czyli pośrednio odnoszących korzyści z dziedzictwa (mogą to być instytucje, lokalne władze, media, przedsiębiorcy). Dlatego też współcześnie dziedzictwo postrzegane jest jako: podstawa przedsiębiorczości lokalnej, obszar innowacji, czynnik konkurencyjności, wreszcie produkt rynkowy, który zaspokaja różnorodne potrzeby ludzi i wpływa na jakość życia².

1 Takie podejście obecne jest w literaturze przedmiotu; Legutko-Kobus P., *Dziedzictwo kulturowe jako czynnik rozwoju specjalizacji regionów*, „Studia KPZK PAN” 2016, t. CLXX; Murzyn-Kupisz M., *Podmioty na rynku dziedzictwa kulturowego*, „Studia Regionalne i Lokalne” Nr 3(41)2010.

2 Legutko-Kobus P., *Dziedzictwo kulturowe jako czynnik rozwoju specjalizacji regionów*, „Studia KPZK PAN” 2016, t. CLXX.

II. Metodyka badania

Opracowany raport bazuje na przeprowadzonych badaniach terenowych, które zrealizowane zostały w ramach dwóch etapów. W pierwszym z nich – jakościowym – zrealizowanym na przełomie września i października 2021 roku, przeprowadzono w formie zdalnej cztery zogniskowane wywiady grupowe (FGI) oraz jeden indywidualny wywiad pogłębiany (IDI). Wywiady jakościowe przeprowadzone zostały z polskimi naukowcami zajmującymi się w swojej pracy badawczej zagadnieniami dziedzictwa jako zasobu rozwojowego. Łącznie w wywiadach FGI uczestniczyło 25 respondentów. Reprezentowali oni bardzo różnorodne dyscypliny naukowe, ośrodki akademickie oraz charakteryzowali się odmiennym doświadczeniem naukowym, a tym samym dorobkiem badawczym. Dodatkowo legitymowali się zróżnicowanymi stopniami oraz tytułami naukowymi, a także reprezentowali różnorodne instytucje – zarówno publiczne (uczelnie, instytuty badawcze, instytucje kultury), prywatne (firmy badawcze), jak i organizacje pozarządowe. Ponadto do udziału w jednym z wywiadów FGI został zaproszony przedstawiciel GUS, który reprezentował Departament Badań Społecznych³.

Na podstawie przeprowadzonych badań jakościowych, z tak zróżnicowaną grupą respondentów, opracowany został kwestionariusz ankiety, który posłużył do realizacji badań ilościowych w drugim etapie projektu badawczego. Kwestionariusz składał się z 26 pytań pogrupowanych w siedem obszarów badawczych oraz z sześciu pytań metryczkowych, obejmujących:

- płeć;
- wiek;
- stopień/tytuł naukowy;
- aktualnie reprezentowaną dyscyplinę naukową;
- podstawowe/główne miejsce pracy;
- dodatkowe miejsce pracy.

Badanie ilościowe zrealizowane zostało w listopadzie 2021 roku przy wykorzystaniu techniki CAWI, czyli ankiety, w której respondent jest proszony o samodzielne wypełnienie kwestionariusza w formie elektronicznej. Badanie zostało przeprowadzone na celowej próbie niemal 700 naukowców, zajmujących się dziedzictwem jako zasobem rozwojowym. Wyboru naukowców dokonano poprzez pogłębianą kwerendę badaczy, zajmujących się dziedzictwem jako zasobem rozwojowym. W tym celu wykorzystano następujące źródła danych o polskich naukowcach, podejmujących badania w tym obszarze tematycznym:

- baza projektów NCN z obszaru dziedzictwa;
- baza projektów badawczych OPI-PIB z obszaru dziedzictwa;

³ Jednym z zadań Departamentu Badań Społecznych jest inicjowanie, programowanie i prowadzenie badań, prac metodologicznych, studialnych i analiz statystycznych oraz publikowanie wyników badań i analiz statystycznych w zakresie dziedzictwa narodowego (<https://bip.stat.gov.pl/organizacja-statystyki-publicznej/glowny-urzed-statystyczny/struktura-organizacyjna-gus/?pdf=1>).

- baza artykułów zamieszczonych w czasopiśmie „Turystyka Kulturowa”;
- baza uczestników realizowanego przez Narodowy Instytut Dziedzictwa ogólnopolskiego konkursu na najlepszą pracę dyplomową pn. „Dziedzictwo kulturowe jako zasób rozwojowy”⁴.

Dodatkowo dokonano weryfikacji:

- badaczy współpracujących z wybranymi instytucjami kultury w Polsce (np. Regionalnymi Obserwatoriami Kultury, Małopolskim Instytutem Kultury, Narodowym Centrum Kultury, Narodowym Instytutem Dziedzictwa, Instytutem Badań Organizacji Kultury itp.);
- polskich autorów artykułów, publikacji, raportów, analiz wymienionych w bibliografii do pozycji opracowanej we współpracy z NID – Murzyn-Kupisz M., Hołuj D., Działek J., „Społeczno-ekonomiczne oddziaływanie dziedzictwa kulturowego. Stan badań oraz perspektywy i potrzeby badawcze w kontekście polskim”;
- stron uczelni, w tym instytutów, w których polscy naukowcy podejmują badania nad zagadnieniem dziedzictwa jako zasobu rozwojowego (np. Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Szkoła Główna Handlowa, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej);
- przedstawicieli naukowców reprezentujących różnorodne instytucje z obszaru badań nad kulturą, dziedzictwem itp. (np. PAN, PAU, NID).

Ponadto w badaniu uczestniczyli również badacze rekomendowani przez NID oraz wszyscy uczestnicy wywiadów FGI.

Kwestionariusz został zakodowany w dedykowanym oprogramowaniu LimeSurvey, a następnie przekazany wybranym naukowcom za pomocą poczty elektronicznej. Ankietę wypełniło 171 respondentów, co przełożyło się na response rate wynoszący około 25%. Do badania właściwego kwalifikowali się respondenci, którzy zadeklarowali⁵, że w ciągu ostatnich 10 lat przeprowadzili przynajmniej jedno badanie/analizę, dotyczącą -p – bezpośrednio bądź pośrednio – dziedzictwa kulturowego jako zasobu rozwojowego. Ostatecznie wymóg ten spełniło 160 respondentów.

Wśród ankietowanych, w niewielkim stopniu, przeważają kobiety (55,2% ogółu badanych)

Tabela 1. Płeć

	Procent
Kobieta	55,2%
Mężczyzna	43,3%
Nie chcę podawać	1,5%
Ogółem	100,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI wśród polskich naukowców

4 Dotyczy wyłącznie osób, które wyraziły zgodę na udział w badaniu.

5 Na podstawie wypełnień dwóch pierwszych pytań w kwestionariuszu.

Niemal trzy czwarte badanych to osoby poniżej 50 roku życia. Osoby w średnim wieku – 35-49 lat – stanowią najliczniejszą grupę (prawie 55% wszystkich badanych).

Tabela 2. Wiek

	Procent
25-34 lata	18,2%
35-49 lat	54,5%
50-65 lat	18,9%
66 i więcej lat	8,3%
Ogółem	100,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI wśród polskich naukowców

Nieco ponad połowa respondentów aktualnie zajmuje się zagadnieniami dziedzictwa kulturowego jako zasobu rozwojowego, a co czwarty zajmował się tym w ciągu ostatnich trzech lat. Oznacza to, że w badaniu CAWI uczestniczyli badacze aktywni na polu dziedzictwa kulturowego, którzy na bieżąco podejmują w swojej pracy zawodowej ww. tematykę.

Tabela 3. Kiedy ostatnio zajmował/a się Pan/i zagadnieniem/zagadnieniami z obszaru dziedzictwa kulturowego jako zasobu rozwojowego w swojej pracy naukowej/badawczej/analizycznej/dydaktycznej?

	Procent
Aktualnie badam takie zagadnienie/zagadnienia	57,3%
Do 3 lat wstecz	24,0%
Od 3 lat do 6 lat wstecz	9,9%
Od 6 lat do 10 lat wstecz	2,3%
Ponad 10 lat	5,8%
Nie wiem/trudno powiedzieć	0,6%
Ogółem	100,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI wśród polskich naukowców

Wśród respondentów przeważają osoby ze stopniem doktora (42,5%) oraz profesora uczelni (22,4%) – stanowią oni łącznie niemal 2/3 wszystkich ankietowanych.

Tabela 4. Stopień/tytuł naukowy

	Procent
Magister	17,2%
Doktor	42,5%
Doktor habilitowany	8,2%
Profesor uczelni	22,4%
Profesor	9,7%
Ogółem	100,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI wśród polskich naukowców

Wśród aktualnie reprezentowanych przez respondentów dyscyplin naukowych dominują: (i) geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna, (ii) nauki o kulturze i religii, (iii) historia, (iv) nauki o zarządzaniu i jakości, (v) ekonomia i finanse, (vi) nauki socjologiczne, (vii) architektura i urbanistyka oraz (viii) archeologia i etnografia.

Tabela 5. Aktualnie reprezentowana dyscyplina naukowa

	Procent
Geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna	21,6%
Nauki o kulturze i religii	14,9%
Historia	14,2%
Nauki o zarządzaniu i jakości	13,4%
Ekonomia i finanse	11,9%
Nauki socjologiczne	10,4%
Architektura i urbanistyka	9,7%
Archeologia	7,5%
Etnografia	7,5%
Nauki o sztuce	7,5%
Etnologia	6,7%
Sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki	6,0%
Literaturoznawstwo	3,7%
Nauki o polityce i administracji	3,7%
Językoznawstwo	3,0%
Filozofia	2,2%
Nauki o komunikacji społecznej i mediach	2,2%
Nauki prawne	1,5%
Pedagogika	0,7%
Sztuki muzyczne	0,7%
Inne	5,2%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI wśród polskich naukowców

Wśród ankietowanych są głównie osoby zatrudnione w jednym miejscu pracy. Najczęściej jest to uczelnia państwowa (niemal $\frac{3}{4}$ badanych). W przypadku pozostałych miejsc pracy wymienić należy: (i) uczelnię prywatną (5,2%), (ii) samorządową instytucję kultury (4,5%) oraz (iii) instytut badawczy (3,7%).

Tabela 6. Aktualne – podstawowe/główne miejsce pracy

	Procent
Uczelnia państwowa	73,9%
Uczelnia prywatna	5,2%
Samorządowa instytucja kultury	4,5%
Instytut badawczy	3,7%
Państwowa instytucja kultury	3,0%
Własna działalność gospodarcza	3,0%
Inna instytucja	5,2%
Trudno powiedzieć	1,5%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI wśród polskich naukowców

Posiadanie dodatkowego miejsca pracy deklaruje około 40% badanych naukowców. Jest to na ogół: (i) inna uczelnia państwowa, (ii) własna działalność gospodarczą, (iii) instytut badawczy, (iv) organizacja pozarządowa działająca w obszarze dziedzictwa oraz (v) państwowa instytucja kultury.

III. Wyniki badania

III.1. Podejmowane obszary badawcze

Badania oraz analizy podejmowane przez naukowców w obszarze dziedzictwa kulturowego jako zasobu rozwojowego pogrupować można w ramach siedmiu głównych obszarów: (i) turystyka (kulturowa), (ii) ochrona dziedzictwa, (iii) edukacja, (iv) rewitalizacja, (v) ekonomiczne aspekty dziedzictwa, (vi) zarządzanie w obszarze dziedzictwa, (vii) społeczne aspekty dziedzictwa. W ramach ww. obszarów oraz dedykowanych im poszczególnych podobszarów zakres podejmowanych badań kształtuje się następująco:

- **zarządzanie w obszarze dziedzictwa** (75,0% wszystkich ankietowanych badaczy zajmuje się przynajmniej jednym z poniższych obszarów w ramach „zarządzania w obszarze dziedzictwa”):
 - 37% wszystkich ankietowanych w ramach podobszaru promocja dziedzictwa,
 - 33% wszystkich ankietowanych w ramach podobszaru zarządzanie dziedzictwem,
 - 19% wszystkich ankietowanych w ramach podobszaru dziedzictwo cyfrowe,
 - 17% wszystkich ankietowanych w ramach podobszaru dane w zakresie dziedzictwa,
 - 15% wszystkich ankietowanych w ramach podobszaru zarządzanie instytucjami dziedzictwa,
 - 15% wszystkich ankietowanych w ramach podobszaru ład przestrzenny,
 - 13% wszystkich ankietowanych w ramach podobszaru marketing regionalny,
 - 10% wszystkich ankietowanych w ramach podobszaru ochrona środowiska przyrodniczego;
- **społeczne aspekty dziedzictwa** (64,5% wszystkich ankietowanych badaczy zajmuje się przynajmniej jednym z poniższych obszarów w ramach „społecznych aspektów dziedzictwa”):
 - 44% wszystkich ankietowanych w ramach podobszaru tożsamość,
 - 36% wszystkich ankietowanych w ramach podobszaru postrzeganie dziedzictwa kulturowego w społeczeństwie,
 - 20% wszystkich ankietowanych w ramach podobszaru rozwój społeczeństwa obywatelskiego,
 - 19% wszystkich ankietowanych w ramach podobszaru kapitał społeczny,
 - 12% wszystkich ankietowanych w ramach podobszaru poziom i jakość życia;
- **turystyka (kulturowa)** (47,1% wszystkich badanych zajmuje się tym obszarem);
- **ochrona dziedzictwa** (36,0% wszystkich ankietowanych badaczy zajmuje się przynajmniej jednym z poniższych podobszarów w ramach „ochrony dziedzictwa”):
 - 26% wszystkich ankietowanych w ramach podobszaru ochrona zabytków (w ramach polityk publicznych w wymiarze krajowym),

- 15% wszystkich ankietowanych w ramach podobszaru ochrona dziedzictwa niematerialnego (w ramach polityk publicznych w wymiarze krajowym),
- 13% wszystkich ankietowanych w ramach podobszaru ochrona zabytków (w ramach polityk publicznych w wymiarze międzynarodowym),
- 10% wszystkich ankietowanych w ramach podobszaru ochrona dziedzictwa niematerialnego (w ramach polityk publicznych w wymiarze międzynarodowym);
- **edukacja** (34,9% wszystkich ankietowanych badaczy zajmuje się tym obszarem);
- **ekonomiczne aspekty dziedzictwa** (33,1% wszystkich ankietowanych badaczy zajmuje się przynajmniej jednym z poniższych obszarów w ramach „ekonomicznych aspektów dziedzictwa”):
 - 23% wszystkich ankietowanych w ramach podobszaru oddziaływanie ekonomiczne dziedzictwa,
 - 16% wszystkich ankietowanych w ramach podobszaru rozwój przedsiębiorczości bazującej na dziedzictwie,
 - 16% wszystkich ankietowanych w ramach podobszaru funkcjonowanie i rozwój sektora kreatywnego;
- **rewitalizacja** (32,6% badaczy zajmuje się tym obszarem).

Zainteresowanie prowadzeniem badań/analiz w obszarze dziedzictwa jako zasobu rozwojowego w ramach poszczególnych obszarów (oraz podobszarów) przez ankietowanych naukowców różni się, uwzględniając reprezentowane przez nich dyscypliny badawcze. W ramach poniższej tabeli zaprezentowane zostały najczęściej wskazywane dyscypliny naukowe przez respondentów deklarujących podejmowanie analiz/badań w poszczególnych podobszarach. Dane te potwierdzają wysoki stopień interdyscyplinarności prowadzonych badań w większości obszarów (oraz podobszarów) dotyczących dziedzictwa kulturowego. Świadczy o tym generalnie niski % badaczy reprezentujących najbardziej popularne dyscypliny naukowe w ramach poszczególnych podobszarów, a także niewielka liczba wyróżnionych/ wiodących (najczęściej reprezentowanych przez ankietowanych naukowców) dyscyplin naukowych. Konsekwencją jest brak koncentracji badawczej naukowców z poszczególnych dyscyplin tylko na wybranych obszarach/podobszarach. Pewien wyjątek w tym zakresie stanowi obszar „Ekonomiczne aspekty dziedzictwa” (wskaźnik koncentracji waha się w ramach jego podobszarów od 75% do niemal 100%), co skutkuje tym, że badania/analizy podejmują w tej tematyce badacze reprezentujący zasadniczo tylko cztery dyscypliny naukowe. Z drugiej strony podobszary zakwalifikowane jako „Zarządzanie w obszarze dziedzictwa” stanowią jego przeciwieństwo.

Dyscyplinami obecnymi w największej liczbie obszarów są: geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna oraz nauki o kulturze i religii. Na poziomie podobszarów do „wiodących” dyscyplin reprezentowanych przez ankietowanych naukowców zaliczyć można:

(i) geografię społeczno-ekonomiczną i gospodarkę przestrzenną (obecność wśród wiodących dyscyplin naukowych w 16 podobszarach), nauki o kulturze i religii (12) oraz nauki socjologiczne (10).

Tabela 7. Przyporządkowanie dyscyplin naukowych, reprezentowanych przez naukowców podejmujących badania w zakresie dziedzictwa kulturowego, do obszarów badawczych

Obszar badawczy	Najczęściej reprezentowane dyscypliny naukowe	Wskaźnik koncentracji*
Zarządzanie w obszarze dziedzictwa		
Promocja dziedzictwa	✓ Historia ✓ Nauki o kulturze i religii	34,5%
Zarządzanie dziedzictwem	✓ Nauki o zarządzaniu i jakości ✓ Ekonomia i finanse ✓ Geografia społ.-ekon. i gospodarka przestrzenna ✓ Historia	53%
Dziedzictwo cyfrowe	✓ Historia ✓ Nauki o kulturze i religii ✓ Nauki socjologiczne	55,4%
Dane w zakresie dziedzictwa	✓ Geografia społ.-ekon. i gospodarka przestrzenna ✓ Historia	40,0%
Zarządzanie instytucjami dziedzictwa	✓ Nauki o zarządzaniu i jakości ✓ Nauki socjologiczne ✓ Nauki o kulturze i religii	69%
Ład przestrzenny	✓ Geografia społ.-ekon. i gospodarka przestrzenna ✓ Architektura i urbanistyka	52%
Marketing regionalny	✓ Nauki o zarządzaniu i jakości ✓ Geografia społ.-ekon. i gospodarka przestrzenna ✓ Nauki o kulturze i religii	64%
Ochrona środowiska przyrodniczego	✓ Geografia społ.-ekon. i gospodarka przestrzenna	23,5%
Społeczne aspekty dziedzictwa		
Tożsamość	✓ Nauki o kulturze i religii ✓ Nauki socjologiczne ✓ Geografia społ.-ekon. i gospodarka przestrzenna ✓ Architektura i urbanistyka	63%
Postrzeganie dziedzictwa kulturowego w społeczeństwie	✓ Nauki o kulturze i religii ✓ Geografia społ.-ekon. i gospodarka przestrzenna ✓ Historia ✓ Nauki o sztuce ✓ Nauki socjologiczne	72,6%
Rozwój społeczeństwa obywatelskiego	✓ Nauki socjologiczne ✓ Ekonomia i finanse ✓ Nauki o polityce i administracji ✓ Nauki o zarządzaniu i jakości	56%

Obszar badawczy	Najczęściej reprezentowane dyscypliny naukowe	Wskaźnik koncentracji*
Zarządzanie w obszarze dziedzictwa		
Kapitał społeczny	✓ Nauki socjologiczne ✓ Geografia społ.-ekon. i gospodarka przestrzenna ✓ Ekonomia i finanse ✓ Nauki o zarządzaniu i jakości	63,5%
Poziom i jakość życia	✓ Geografia społ.-ekon. i gospodarka przestrzenna ✓ Nauki socjologiczne	65%
Turystyka (kulturowa)		
Turystyka (kulturowa)	✓ Geografia społ.-ekon. i gospodarka przestrzenna ✓ Nauki o zarządzaniu i jakości ✓ Nauki o kulturze i religii ✓ Ekonomia i finanse ✓ Etnografia	72,8%
Ochrona dziedzictwa		
Ochrona zabytków (w ramach polityk publicznych w wymiarze krajowym)	✓ Architektura i urbanistyka ✓ Nauki o sztuce ✓ Historia ✓ Sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki	70,5%
Ochrona dziedzictwa niematerialnego (w ramach polityk publicznych w wymiarze krajowym)	✓ Nauki o kulturze i religii ✓ Historia	52%
Ochrona zabytków (w ramach polityk publicznych w wymiarze międzynarodowym)	✓ Architektura i urbanistyka ✓ Nauki o sztuce ✓ Nauki socjologiczne	45,5%
Ochrona dziedzictwa niematerialnego (w ramach polityk publicznych w wymiarze międzynarodowym)	✓ Nauki o kulturze i religii	23,5%
Edukacja		
Edukacja	✓ Nauki o kulturze i religii ✓ Historia ✓ Etnologia ✓ Geografia społ.-ekon. i gospodarka przestrzenna	58,5%

Obszar badawczy	Najczęściej reprezentowane dyscypliny naukowe	Wskaźnik koncentracji*
Ekonomiczne aspekty dziedzictwa		
Oddziaływanie ekonomiczne dziedzictwa	✓ Ekonomia i finanse	80%
	✓ Geografia społ.-ekon. i gospodarka przestrzenna	
	✓ Nauki o zarządzaniu i jakości	
	✓ Nauki socjologiczne	
Rozwój przedsiębiorczości bazującej na dziedzictwie	✓ Ekonomia i finanse	75%
	✓ Geografia społ.-ekon. i gospodarka przestrzenna	
	✓ Nauki o zarządzaniu i jakości	
Funkcjonowanie i rozwój sektora kreatywnego	✓ Nauki Socjologiczne	96,5%
	✓ Geografia społ.-ekon. i gospodarka przestrzenna	
	✓ Ekonomia i finanse	
	✓ Nauka o kulturze i religii	
	✓ Nauki o zarządzaniu i jakości	
Rewitalizacja		
Rewitalizacja	✓ Geografia społ.-ekon. i gospodarka przestrzenna	43%
	✓ Architektura i urbanistyka	

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI wśród polskich naukowców

*Wskaźnik koncentracji to % ankietowanych naukowców reprezentujących najbardziej popularne dyscypliny naukowe w ramach danego podobszaru badawczego

Podsumowując ww. główne obszary badań nad dziedzictwem, postulowana jest przez respondentów szczególna potrzeba obecności wątków edukacyjnych jako ważnego zagadnienia w obszarze badań nad dziedzictwem jako zasobem rozwojowym. Jeden z respondentów powoływał się przy tym na dobre praktyki, identyfikowane w krajach skandynawskich:

Zmierzając do myślenia o praktycznych wymiarach [...] Bo teoretycznie możemy uwzględnić bardzo dużo, a tak naprawdę skuteczność ochrony nad zabytkami czy opieki nad zabytkami i [...] sfery symbolicznej zależy od edukacji. To jest ten praktyczny wymiar, który poddaje się mierzeniu bardzo dobrze. W Skandynawii spotkałem się z takimi przykładami, [...] badania robione nad tym, jak wyglądają programy w szkołach wychowania lokalnego [...] i jak to się potem przekłada po wielu latach na stan tej okolicy, tego miasta, tej miejscowości, sposobu myślenia społeczności, funkcjonowania organizacji pozarządowych poświęconych dbaniu o jakąś przestrzeń [...] o jakieś zwierzę, przyrodę. Tutaj nie ma różnicy, w sensie przedmiotu [badań]. Chodzi o metodę działania. Więc najkrócej rzecz biorąc, [...] w naszej dyskusji można powiedzieć, że edukacja jest dziedzictwem, tak naprawdę, bo bez niej dziedzictwo nie istnieje (respondent, wywiad FGI).

Jednocześnie należy zauważyć, że z badań jakościowych (FGI) wynika, iż objęci badaniem polscy naukowcy w swojej pracy badawczej generalnie koncentrują się na kwestiach opisu – diagnozy stanu dziedzictwa kulturowego. Brakuje natomiast wyjścia poza etap eksploracyjny czy diagnostyczny i tym samym realizacji pogłębionych badań/analiz (opartych o rzetelne i trafne narzędzia), mierzących wpływ dziedzictwa na rozwój społeczno-gospodarczy w ujęciu lokalnym, regionalnym czy ogólnopolskim:

My się bardziej skupiamy na diagnozowaniu dziedzictwa. Oczywiście, to jest bardzo ważne, ale w procesach rozwojowych to [...] dopiero początek (respondent, wywiad FGI).

Tylko pojedynczy respondenci w ramach wywiadów FGI wskazywali na nieliczne badania krajowe (przykładem są np. badania realizowane w czasopiśmie „Turystyka Kulturowa”⁶) lub przykłady analiz zagranicznych (jako wartościowa w tym zakresie wskazana została przez respondentów w trakcie badań jakościowych publikacja OECD dotycząca wpływu funkcjonujących muzeów na rozwój lokalny w ujęciu ekonomicznym⁷), które podejmowały to zagadnienie w sposób metodyczny. Oznacza to, że w badaniach nad dziedzictwem jako zasobem rozwojowym kluczowym problemem do rozwiązania jest kwestia w znaczącym stopniu podstawowa, czyli operacjonalizacja⁸ wpływu dziedzictwa na rozwój społeczny (tj. wskazanie konkretnych wskaźników i zmiennych w obszarze „rozwojowym dziedzictwa”, dających się zmierzyć empirycznie)⁹.

Wydaje mi się, że to jest jedyna perspektywa. Aktualnie nie widzę [...] innej. Z racji tego, że archeologia, jako dyscyplina, która zajmuje się wykopaliskami i powiedzmy badaniami nad dziedzictwem archeologicznym, nie dysponuje narzędziami [do badań interdyscyplinarnych]] (respondent, wywiad FGI).

6 Badania te dotyczą kompleksowych analiz potencjału turystyczno-kulturowego poszczególnych powiatów, m.in. zlokalizowanych na terenie województwa kujawsko-pomorskiego, które publikowane są na łamach czasopisma „Turystyka Kulturowa”. Metoda analizy potencjału turystyczno-kulturowego została oparta na metodzie opracowanej w tym celu i opublikowanej pierwotnie w monografii: A. Mikos von Rohrscheidt, *Turystyka Kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, Gniezno 2008. Uwzględnia ona potencjalne cele turystyki kulturowej w powiecie, pozostałą ofertę czasu wolnego oraz inne czynniki wpływające na turystykę kulturową, infrastrukturę turystyczną oraz komunikacyjną, noclegową i gastronomiczną. Waloryzację przeprowadzono metodą bonitacji punktowej z odpowiednio dobranymi kryteriami oceny, odpowiadającej ??? skali popularności danej grupy atrakcji i typu wypraw kulturowych (patrz: <http://turystykakulturowa.org/ojs/index.php/tk/article/view/1291/1071>).

7 Patrz: OECD, ICOM, Culture and Local Development: Maximising the Impact. A guide for local governments, communities and museums. (<https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9a855be5-en.pdf?expires=1636101109&id=id&accname=guest&checksum=301C609979A8FC89D75085BBDC131491>)

8 Operacjonalizacja jest procesem przekształcania abstrakcyjnych pojęć, dotyczących przedmiotu badania, w konkretne wskaźniki i zmienne, dające się zmierzyć empirycznie.

9 Do takich wniosków skłania również przegląd prac naukowych zgłoszonych w ramach konkursu organizowanego przez NID – ogólnopolski konkurs na najlepszą pracę dyplomową pn. „Dziedzictwo kulturowe jako zasób rozwojowy”. Dominują w nim prace bazujące przede wszystkim na opisie/ diagnozie jakiegoś problemu czy obiektu (patrz: https://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Aktualnosci/news.php?ID=4498). Jednocześnie?? przeważały prace, z których – choć wszystkie koncentrowały się na kwestiach dziedzictwa – tylko niewielka część dotyczyła dziedzictwa w aspekcie rozwojowym.

Badani naukowcy w przeważającym stopniu postrzegali dziedzictwo jako pozytywny element, wpływający na rozwój ekonomiczny i społeczny. Należy jednak podkreślić, że część z nich wskazuje również na negatywne oddziaływanie dziedzictwa – szczególnie w kontekście turystyki¹⁰. Zasadne jest, aby ten aspekt dziedzictwa był uwzględniany/analizowany w prowadzonych badaniach.

Mówimy też o tym, że wokół dziedzictwa powstają różnorodne [...] biznesy. To ma też konotacje negatywne [...]. Na przykład podniesienie cen nieruchomości w okolicy [...] (respondent, wywiad FGI).

10 Patrz: Weber F., Stettler J., Priskin J., Rosenberg-Taufer B., Ponnappureddy S., Fux S., Camp M., Barth M., 2017, Tourism destinations under pressure. Challenges and innovative solutions, Lucerne University of Applied Sciences and Arts – Institute of Tourism ITW, Lucerna. Artykuły dotyczące tego zagadnienia pojawiają się w również w polskich czasopismach, m.in. w „Turystyce Kulturowej” (patrz: <http://turystykakulturowa.org/ojs/index.php/tk/search/search>).

III. Wyniki badania

III.2. Wykorzystywane metody i techniki

Spośród metod i technik badawczych, najczęściej stosowanych w badaniach nad dziedzictwem jako zasobem rozwojowym w ciągu ostatnich 10 lat, respondenci wskazywali bardziej rozwiązania opierające się na analizie danych wtórnych niż pierwotnych:

- **analiza danych wtórnych**¹¹, w tym analiza literatury (78,1%), analiza dokumentów urzędowych/oficjalnych (56,9%), analiza danych zastanych (48,8%), analiza danych statystycznych (40,0%);
- **analiza danych pierwotnych**, w tym wywiady jakościowe (55,0%), metody etnograficzne (43,1%), wywiady ilościowe (42,5%).

Jednocześnie jedną z najpowszechniej stosowanych metod stanowi studium przypadku (*case study*), które może łączyć w sobie zarówno analizę danych wtórnych, jak i pierwotnych. Do najrzadziej stosowanych metod zaliczono prowadzenie badań w ramach działania (*action research* – 20% wskazań, zob. Tabela 8).

Tabela 8. Jakie metody/techniki stosował/a Pan/i w ciągu ostatnich 10 lat w ramach badań nad dziedzictwem jako zasobem rozwojowym?

	Procent
Analiza literatury	78,1%
Studium przypadku	74,4%
Analiza dokumentów urzędowych/oficjalnych	56,9%
Wywiady jakościowe	55,0%
Analiza danych zastanych	48,8%
Metody etnograficzne	43,1%
Wywiady ilościowe	42,5%
Analiza danych statystycznych	40,0%
Badania w ramach działania	20,0%
Inne	6,3%
Nie wiem/ trudno powiedzieć	1,9%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI wśród polskich naukowców

11 Rozróżnienie danych pierwotnych i wtórnych jest jednym z podstawowych podziałów w metodologii badań. Dane pierwotne to dane zbierane bezpośrednio od respondentów w trakcie wywiadów, ankiet itp. Dane wtórne są natomiast wynikiem dokonanych wcześniej analiz lub pochodzą z dokumentów źródłowych; patrz: Babbie E., 2004, *Badania społeczne w praktyce* PWN, Warszawa.

Warto zauważyć, że w ramach wywiadów FGI podkreślano, iż w obszarze turystyki metoda studium przypadku (która jest jedną z najpowszechniej stosowanych przez badaczy uczestniczących w badaniu ilościowym CAWI) nie zawsze stosowana jest przez naukowców z uwzględnieniem najwyższych standardów metodologicznych. W ocenie jednego z uczestników fokusu metoda case study jest nadużywana przez badaczy w licznych artykułach naukowych. Często bowiem ogólny opis danego zagadnienia – lub nawet jego nieco bardziej pogłębiona analiza – jest automatycznie utożsamiana przez naukowców jako studium przypadku, chociaż nie spełnia wręcz podstawowych wymogów stawianych tej metodzie, takich jak całościowe przebadanie danego zjawiska czy też wskazanie celu prowadzonej analizy, włącznie z poprawnym odniesieniem się do poziomu generalizacji otrzymanych wyników¹²

W kontekście wcześniej podkreślanego niedostatku pogłębionych analiz w zakresie pomiaru wpływu dziedzictwa na rozwój społeczno-gospodarczy wynika to głównie z faktu, że niewielu badanych naukowców (jedynie 17,5%) deklaruje, iż stosuje specjalistyczne metody/narzędzia mierzące wpływ dziedzictwa na rozwój społeczno-gospodarczy. Zdecydowana większość respondentów (65%) nie stosowała bądź nie była w stanie potwierdzić stosowania tych metod w prowadzonych pracach badawczych (zob. Tabela 9).

Tabela 9. Czy stosował/a Pan/i w swojej pracy badawczej specjalistyczne metody/narzędzia mierzące wpływ dziedzictwa na rozwój społeczno-gospodarczy?

	Procent
Tak	17,5%
Nie	65,0%
Nie wiem/ trudno powiedzieć	17,5%
Ogółem	100,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI wśród polskich naukowców

Wśród tych badaczy, którzy je stosują do mierzenia wpływu dziedzictwa jako zasobu rozwojowego, wykorzystywane są.

- istniejące metody (53,5%), w tym najczęściej metoda deklarowanych preferencji i metoda oceny potencjału turystyczno-kulturowego mikroregionów;
- narzędzia autorskie (35,7%), w tym wskazywane przez respondentów: metoda wyróżników i wyznaczników, metody geografii turystyki oraz geografii regionalnej, badanie oddziaływania ekonomicznego, metoda wydłużonego pobytu turysty, metody oceny subiektywnej (dokonywanej przez przedsiębiorcę, organizację pozarządową, przedstawicieli samorządu), metoda potencjału kulturowego w rozwoju lokalnym (zob. Tabela 10).

12 Dąbrowski A., Metoda studium przypadku krok po kroku, „Studia Socjologiczne” 2017, 4(227).

Tabela 10. Czy stosował/a Pan/i w swojej pracy badawczej specjalistyczne metody/narzędzia mierzące wpływ dziedzictwa na rozwój społeczno-gospodarczy?

	Procent
Wykorzystałem moje autorskie narzędzie/metodę	35,7%
Metoda deklarowanych preferencji	28,6%
Metoda oceny potencjału turystyczno-kulturowego mikroregionów	25,0%
Oszacowanie stopy zwrotu z inwestycji w obszarze dziedzictwa (ROI)	21,4%
Metoda cen hedonicznych, metoda wyceny warunkowej – contingent valuation method – CVM	17,9%
Analizy ekonometryczne/modelowanie ekonometryczne	14,3%
Inne narzędzia/metody	14,3%
Metoda kosztu podróży – travel cost method – TCM	10,7%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI wśród polskich naukowców

Jako główną przyczynę niewykorzystywania narzędzi mierzących wpływ dziedzictwa na rozwój społeczno-gospodarczy zdecydowana większość respondentów (86,5%) wskazała brak potrzeby stosowania takich narzędzi w swojej pracy badawczej. Drugą przyczyną tego stanu rzeczy jest po prostu brak znajomości tych metod i narzędzi (zob. Tabela 11).

Tabela 11. Dlaczego nie wykorzystywał/a Pan/i metod/narzędzi mierzących wpływ dziedzictwa na rozwój społeczno-gospodarczy?

	Procent
Nie znam żadnych takich metod/narzędzi	11,5%
Znam takie metody, ale nie potrafię ich zastosować w praktyce badawczej	1,0%
Znam takie metody, ale nie sprawdziły się w prowadzonych przeze mnie badaniach	2,9%
W swoich badaniach nie miałem potrzeby korzystać z takich metod/narzędzi	86,5%
Inne powody	1,0%
Nie wiem/trudno powiedzieć	2,9%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI wśród polskich naukowców

Jednocześnie zidentyfikowany w ramach badań jakościowych (FGI) deficyt znajomości narzędzi, mierzących wpływ dziedzictwa na rozwój społeczno-gospodarczy, wpływać może na brak świadomości tego, że mogą one stanowić znaczące uzupełnienie prowadzonych analiz. Wyjaśnia to również wysoki stopień braku wyrażania potrzeby korzystania z narzędzi, mierzących wpływ dziedzictwa na rozwój społeczno-gospodarczy.

III. Wyniki badania

III.3. Wykorzystywane narzędzia oraz programy do analizy danych

Większość respondentów (46,9%) nie stosuje żadnych narzędzi ani programów do analizy danych w badaniach nad dziedzictwem jako zasobem rozwojowym (zob. Tabela 12).

Tabela 12. Czy korzystał/a Pan/i z narzędzi do analizy/wizualizacji danych ilościowych/jakościowych przy prowadzeniu badań w obszarze dziedzictwa jako zasobu rozwojowego?

	Procent
Tak	43,8%
Nie	46,9%
Nie wiem/ trudno powiedzieć	9,4%
Ogółem	100,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI wśród polskich naukowców

Naukowcy, którzy wykorzystują takie specjalistyczne narzędzia, wskazywali przede wszystkim programy do analizy danych ilościowych (72,9% wskazań). Programy do analizy danych jakościowych i wizualizacji danych cieszą się znacznie mniejszą popularnością (zob. Tabela 13). Tylko niecałe 15% respondentów korzysta zarówno z programów do analizy danych jakościowych, jak i ilościowych.

Tabela 13. Jakie narzędzia do analizy danych stosował/a Pan/i przy prowadzeniu badań w obszarze dziedzictwa jako zasobu rozwojowego?

	Procent
Programy do analizy danych jakościowych	22,9%
Programy do analizy danych ilościowych	72,9%
Programy do wizualizacji danych	17,1%
Inne	21,4%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI wśród polskich naukowców

Wśród programów do analizy badań ilościowych najczęściej wskazywane są Statistica (57,7%) i SPSS (50%). Wśród narzędzi jakościowych najczęściej stosowane są programy: Maxqda (54,3%), NVivo (48,6%) oraz Ethnograph (48,6%).

Jak wynika z danych z wywiadu FGI, osoby badane podkreślały, że korzystanie z pomocy programów do prowadzenia analiz jakościowych wiąże się z ich dostępnością w ofercie uczelni. Dostęp do tych programów może być zatem czynnikiem, który wpływa na znajomość i korzystanie z nich, a jednocześnie na który pracownicy naukowcy nie mają wpływu.

W grupie wspomnianych przez respondentów innych narzędzi i programów specjalistycznych pojawiły się także:

- ArcGIS, Map Inform – narzędzia do analizy danych kartograficznych;
- Pandas – narzędzie do analizy danych przestrzennych.

Spośród stosowanych programów do wizualizacji najczęściej wskazywano Timelines.js oraz Many Eyes.

Najczęściej jako główny powód niekorzystania z narzędzi i programów do analizy danych przez respondentów podawany był po prostu brak potrzeby (70,7%). Niemal jedna trzecia wskazań (29,3%) odnosiła się do powodu związanego z brakiem znajomości takich programów czy narzędzi (zob. Tabela 14).

Tabela 14. Dlaczego nie korzystał/a Pan/i z narzędzi do analizy danych w badaniach w obszarze dziedzictwa jako zasobu rozwojowego?

	Procent
Brak potrzeby	70,7%
Brak znajomości narzędzia/programu do analizy	29,3%
Brak dostępu do oprogramowania	17,3%
Brak dostępu do aktualnej licencji programu/programów	13,3%
Brak możliwości zebrania danych do analizy z wykorzystaniem specjalistycznego narzędzia/programu	12,0%
Trudno powiedzieć	4,0%
Inne powody	1,3%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI wśród polskich naukowców

III. Wyniki badania

III.4. Problemy związane z prowadzeniem badań

Kluczowymi problemami związanymi z podejmowaniem badań nad rozwojową rolą dziedzictwa, wskazywanymi przez respondentów w ramach badań ilościowych CAWI, były: pozyskiwanie i jakość danych (53,3% wskazań) oraz brak wiedzy, jakie dane są dostępne (22,0%) (zob. Tabela 15).

Tabela 15. Na jakie problemy/trudności natrafił/a Pan/i podczas realizacji badań i analiz z obszaru dziedzictwa jako zasobu rozwojowego?

	Procent
Problemy związane z danymi (pozyskiwaniem, jakością itp.)	53,3%
Problemy związane z finansowaniem badań	30,7%
Brak wiedzy, jakie dane są dostępne	22,0%
Problemy związane z budową zespołu badawczego	16,7%
Problemy związane z realizacją badań terenowych	12,7%
Inne trudności/problemy	4,7%
Nie natrafiłem na żadne problemy	12,0%
Nie wiem/trudno powiedzieć	5,3%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI wśród polskich naukowców

W przypadku ww. kwestii badani naukowcy, w ramach wywiadów FGI, podkreślali znaczące trudności związane z pozyskiwaniem danych od instytucji kultury czy urzędów z poziomu gminy. Jak wskazywali respondenci, występują tutaj znaczące dysproporcje uwarunkowane wielkością ośrodka. Zazwyczaj w dużych aglomeracjach ten proces jest zdecydowanie bardziej efektywny. Natomiast w mniejszych miastach lub gminach gromadzenie przez naukowców danych, którymi dysponują te ośrodki, napotyka na znaczące trudności. Dodatkowo, jak wskazał jeden z uczestników fokusu, dysproporcje w tym zakresie między dużymi a małymi ośrodkami w znaczący sposób pogłębiają się w ostatnich latach.

Deklarowane przez respondentów problemy związane z pozyskiwaniem danych dotyczyły przede wszystkim braku transparentności w zakresie tego, jakimi danymi dysponują poszczególne instytucje, co znacznie wydłużało procedurę pozyskiwania danych lub wręcz w niektórych przypadkach ją uniemożliwiało. Ciekawym przypadkiem jest GUS, w którym nie brakuje samej wiadomości o realizowanych badaniach, ale szczegółowych informacji, jakie dane są zbierane w ramach badań.

Ponadto w przypadku GUS trudności generuje – zdaniem naukowców uczestniczących w wywiadach FGI – długotrwały proces decyzyjny w zakresie tego, na jakim poziomie agregacji dane mogą zostać przekazane, a także niezrozumiała i pracochłonna konieczność ich bardzo szczegółowego opisu oraz wysokie koszty finansowe, ponoszone przez badaczy, związane z pozyskaniem danych.

Ważnym elementem jest także identyfikowany brak dostępności do informacji w zakresie sprawozdawczości podatkowej w obszarze kultury. Dane te mogłyby stanowić cenne źródło w zakresie pomiaru wpływu dziedzictwa jako zasobu rozwojowego (w szczególności na szczeblu lokalnym oraz w kontekście konkretnych instytucji). Takie rozwiązania istnieją np. we Francji. Podkreślone zostało to w wypowiedzi jednego z respondentów w ramach wywiadu FGI:

Przez doświadczenia [...] muzeów w innych krajach... najlepsze, najbardziej efektywne [...] są dane gospodarcze o tym, jak [...] gminy żyją z turystyki. [...] na poziomie sprawozdawczości podatkowej. My w ogóle do tego dostępu nie mamy [w Polsce]. [...] Podam przykład. Muzeum w Wersalu otrzymało gigantyczne pieniądze rządowe kilkanaście lat temu po wicherze, która zniszczyła starodrzew. [...] żeby poddać remontom konserwatorskim [...] pałac i park, wiedząc, że frekwencja z 4,5 mln ma wzrosnąć w pałacu do 6 mln, a w parku jest darmowe wejście od [...] 6 do 12. I te wskaźniki zostały w ciągu 4 czy 5 lat szybko uzyskane, co [wpłynęło] na wskaźniki makroekonomiczne [...]. liczone w następujący sposób. [...] Każda osoba [...] zostawia 200 euro dziennie średnio [...] w gospodarce francuskiej. Muzeum ma [...] z tego od 3% do 7% ze sprzedaży biletów, pamiątek, [...] usług zależnych. Cała reszta jest przychodem przedsiębiorców obsługujących komunikację, produkcję [...] książek [...] łącznie z samolotami. I dopiero to jest [...] model makroekonomiczny, który narzuca perspektywę badawczą w szczegółach w poszczególnych jednostkach lokalnych. W związku z czym muzeum wie jaki, jest jego udział w [pomnażaniu] przychodów przedsiębiorcom lokalnym i czego może oczekiwać [...] (respondent, wywiad FGI).

Innym istotnym problemem jest stosowanie odmiennych metodologii pozyskiwania danych przez instytucje (w szczególności instytucje kultury), nawet gdy reprezentują one ten sam typ (np. muzea, biblioteki itp.). Znacząco utrudniało to prowadzenie badań porównawczych, które zdaniem respondentów wywiadów FGI są kluczowe z punktu widzenia analiz kwestii rozwojowych.

Kolejnymi wskazywanymi problemami, z jakością i dostępnością danych, były: (i) brak chęci i otwartości we współpracy instytucji kultury z badaczami z obszaru dziedzictwa¹³; (ii) brak dostępu do tzw. danych surowych (tj. w szczególności baz danych); (iii) brak czasu od udziału w kolejnych badaniach ze względu na ich mnogość oraz przeciążenie sprawozdawczością w bieżącej działalności instytucji¹⁴.

13 Problemy związane z pozyskiwaniem danych w obszarze kultury (w tym dziedzictwa kulturowego) dostrzega również Międzyresortowy Zespół Metodologiczny ds. Statystyki Kultury, który jest ciałem doradczym Działu Badań i Analiz Narodowego Centrum Kultury. Powodem jego powołania było to, że (...) badacze kultury w Polsce i na świecie wskazują na brak wiarygodnych danych jako jedno z podstawowych ograniczeń, na jakie napotykają w swojej pracy. Zastrzeżenia zgłaszane są między innymi pod adresem statystyki kultury, która w opinii niektórych ekspertów w niewielkim stopniu zauważa i rejestruje zmiany dokonujące się w sektorze kultury – zmiany w strukturze własności, źródłach finansowania, liczbie zatrudnionych i pracujących w sektorze osób, w strukturze oferty kulturalnej i sposobach uczestnictwa w kulturze. Ponadto o ile w miarę precyzyjnie opisuje ona publiczny sektor kultury, to w takich obszarach jak przemysł kultury czy przemysł kreatywny informacje są niepełne, a poziom ich agregacji nie pozwala na precyzyjne analizy (patrz: <https://nck.pl/badania/zespoły-ekspertkie>)

14 Respondenci wskazywali, że w jest to szczególnie zniechęcające w sytuacji, gdy badania się powielają

Trudności z pozyskiwaniem danych wynikają również z niskiej jakości badań własnych realizowanych przez instytucje kultury, z których wyników mogliby korzystać naukowcy zajmujący się zagadnieniami dziedzictwa kulturowego. W ramach wywiadów FGI wskazano następujące problemy w tym obszarze: (i) brak umiejętności pracowników związanych z badaniem zagadnień z obszaru dziedzictwa; (ii) brak zasobów i czasu na prowadzenie takich badań; (iii) niezrozumienie przez pracowników i przełożonych celu prowadzenia badań (badania nie kończą się rekomendacjami i wdrożeniem). Istnieje duże zapotrzebowanie na zmianę tej sytuacji w kierunku poprawy jakości badań realizowanych przez instytucje kultury:

[...] na podstawie tych badań¹⁵ zdecydowaliśmy się zrealizować [...] webinary o badaniach. Czyli [...] jak prowadzić badania w instytucji kultury [...] Ale zanim [...] rozpoczęliśmy te webinary, [...] zrobiliśmy krótkie [...] badania ograniczone. [...] 100 osób wypełniło [...] ankietę. . Ale chcieliśmy dopytać [...] czy będzie zainteresowanie wśród pracowników instytucji kultury [...]takimi webinarium? Czy [...] pracownicy chcą poszerzyć swoje kompetencje w zakresie prowadzenia badań? I okazało się, że tak. To jest 90% [...] osób, które wypełniły tą ankietę, były zainteresowane, chciały poszerzyć swoją wiedzę w tym zakresie. Więc wydaje mi się, że taka potrzeba zdobycia dodatkowych kompetencji, jak prowadzić badania w instytucji kultury wśród pracowników, jak najbardziej jest (respondent, wywiad FGI).

Konsekwencją braku dostępu do systematycznie gromadzonych, kompleksowych oraz jednorodnych danych (opracowywanych na podstawie tej samej metodologii) na poziomie gmin czy instytucji jest brak możliwości prowadzenia badań porównawczych, które wskazywane są jako kluczowe w obszarze pomiaru dziedzictwa jako zasobu rozwojowego. Jeden z uczestników fokusu wskazał, że dane z poziomu gmin są szczególnie cenne w kontekście rzetelnego pomiaru zmian zachodzących w obszarze dziedzictwa. Podkreślił on, że istotna rola w tym zakresie spoczywa również na NID, który powinien odpowiadać przede wszystkim za kwestie standaryzacji gromadzenia danych na tym najniższym poziomie. Jest to szczególnie istotne w sytuacji prowadzenia przez badaczy, na podstawie takich danych, analiz porównawczych (benchmarkowych).

Dodatkowo naukowcy badani w ramach CAWI deklarowali, że wśród barier dotyczących badania dziedzictwa jako zasobu rozwojowego istotne jest także: (i) niedostateczne finansowanie badań (26,9% wskazań) oraz (ii) trudności związane z realizacją badań terenowych (11,1%). Warto podkreślić, że bariery te mają w znacznym stopniu wymiar uniwersalny dla większości projektów badawczych realizowanych w Polsce.

15 Dotyczy to projektu „Badania o badaniach. Czy i jak instytucje kultury pozyskują wiedzę o sobie i swoim otoczeniu?” (<https://www.ibok.org.pl/projekty/badania-o-badaniach/>).

Ważnymi kwestiami, które można zakwalifikować jako bariery, są również problemy dotyczące prowadzonych przez polskich naukowców analiz danych w ramach badań w obszarze dziedzictwa jako zasobu rozwojowego. Do głównych ograniczeń, choć są one generalnie postrzegane jako marginalne, zaliczyć należy: (i) brak znajomości narzędzi/programów do analizy danych oraz (ii) brak dostępu do oprogramowania do analizy danych. W kontekście ww. zagadni konieczne wydaje się propagowanie wśród badaczy zajmujących się kwestiami dziedzictwa możliwości i potencjału, jaki daje obsługa nowoczesnych narzędzi analitycznych.

III. Wyniki badania

III.5. Dane wykorzystywane w badaniach

Niemal wszyscy naukowcy biorący udział w badaniu (92,5%) pozyskiwali dane dotyczące dziedzictwa od różnych podmiotów i instytucji. Respondenci pozyskiwali dane głównie od instytucji publicznych. Większość (64,0%) pozyskiwała dane dotyczące dziedzictwa od instytucji na poziomie lokalnym – gminnych i powiatowych, a połowa od instytucji na poziomie regionalnym (52,7%) oraz centralnym (42,7%). Znaczna część naukowców współpracowała również z organizacjami pozarządowymi (28,7%) oraz z podmiotami prywatnymi (28,0%) (zob. Tabela 16).

Tabela 16. Od instytucji jakiego szczebla pozyskiwał/a Pan/i dane dotyczące dziedzictwa w ciągu ostatnich 10 lat?

	Procent
Instytucje na poziomie lokalnym (instytucje gminne i powiatowe)	64,0%
Instytucje na poziomie regionalnym (instytucje wojewódzkie)	52,7%
Instytucje na poziomie centralnym	42,7%
Organizacje pozarządowe (NGO)	28,7%
Instytucje/organizacje prywatne	28,0%
W ogóle nie pozyskiwałem danych	2,7%
Od żadnych z powyższych	3,3%
Nie wiem/trudno powiedzieć	2,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI wśród polskich naukowców

Problemy z pozyskiwaniem danych od instytucji publicznych

Około 70% respondentów spotkało się z problemami w zakresie pozyskiwania danych od instytucji publicznych każdego szczebla. Dominowały trzy zasadnicze problemy: (i) zbyt sformalizowana procedura pozyskiwania danych; (ii) długotrwała procedura pozyskiwania danych oraz (iii) pracochłonna procedura pozyskiwania danych. Co warto podkreślić, problemy pracochłonnej oraz zbyt sformalizowanej procedury pozyskiwania danych często ze sobą współwystępowały, podczas gdy problem długiego oczekiwania częściej występował niezależnie.

Problem zbyt sformalizowanej procedury pozyskiwania danych dotknął co czwartego z naukowców, którzy pozyskiwali dane od instytucji na poziomie centralnym i regionalnym, stanowiąc tym samym najczęściej występujący problem z instytucjami tego szczebla. Problem ten został również wskazany przez co piątego respondenta, który pozyskiwał dane od instytucji na szczeblu lokalnym. Na szczeblu centralnym naukowcy wskazywali, że zbyt sformalizowana

procedura pozyskiwania danych wystąpiła w przypadku takich instytucji, jak: GUS, MKiDN, IPN oraz archiwów państwowych. Na poziomie regionalnym problemy najczęściej dotyczyły Wojewódzkich Urzędów Ochrony Zabytków (WUOZ). Wskazywano również urzędy marszałkowskie, a nieco rzadziej – muzea regionalne. Na szczeblu lokalnym zbyt sformalizowana procedura pozyskiwania danych występowała najczęściej w kontakcie z urzędami samorządowymi miast i gmin. Pojedyncze osoby wskazywały na problemy we współpracy z instytucjami samorządowymi, Biurami Miejskich Konserwatorów Zabytków oraz archiwami kościelnymi.

Na pracochętność procedury pozyskiwania danych skarżył się co piąty naukowiec, który współpracował z instytucjami na szczeblu centralnym oraz co szósty, który pozyskiwał dane od instytucji na szczeblu regionalnym i lokalnym. Na szczeblu centralnym problem ten występował w przypadku GUS oraz archiwów państwowych. Na szczeblu regionalnym wysoka pracochętność procedury pozyskiwania danych dotyczyła WUOZ, muzeów regionalnych, ale także Regionalnych Organizacji Turystycznych. Wreszcie na poziomie lokalnym naukowcy wskazywali urzędy miast i gmin.

Długotrwała procedura pozyskiwania danych była problematyczna przede wszystkim na szczeblu centralnym i lokalnym – zetknął się z nią aż co czwarty badany naukowiec. Zdecydowanie najczęściej badani wskazywali, że problem ten występował w kontaktach z GUS. Wskazywano również na problemy ze współpracą z MKiDN oraz z Biblioteką Narodową. Na szczeblu regionalnym wskazywano głównie urzędy marszałkowskie i WUOZ, a rzadziej: instytucje samorządowe, muzea i biblioteki. Na szczeblu lokalnym, na problem długotrwałej procedury pozyskiwania danych, natrafił co szósty badany. Respondenci wskazywali, że problemy występowały na ogół w urzędach samorządowych, a znacznie rzadziej wymieniali instytucje samorządowe, takie jak: muzea, archiwa i ośrodki kultury.

Dość istotnym problemem był również utrudniony kontakt z instytucją posiadającą dane, spowodowany jej przejściem na pracę zdalną w czasie pandemii. Spotkało się z nim kilkanaście procent badanych na wszystkich szczeblach instytucji publicznych. Badani wskazywali, że problem ten występował głównie w: WUOZ, urzędach samorządowych, archiwach oraz w Biurach Miejskich Konserwatorów Zabytków.

Problemami najrzadziej występującymi w kontaktach z instytucjami publicznymi były kosztochłonność oraz całkowita niemożność pozyskania danych. Co ciekawe, naukowcy niemal jednogłośnie wskazali, że na szczeblu centralnym problemy te występują w GUS oraz w archiwach, a na szczeblach regionalnym i lokalnym – w urzędach i instytucjach samorządowych.

Problemy z jakością danych od instytucji publicznych

Aż trzech na czterech badanych naukowców, którzy pozyskiwali dane od instytucji publicznych

różnego szczebla, spotkało się z problemami związanymi z jakością tych danych. Dominowały dwa, często współwystępujące ze sobą problemy: brak zdigitalizowanych oraz brak kompletnych danych.

Z problemem braku zdigitalizowanych danych spotkała się aż jedna trzecia badanych naukowców na wszystkich poziomach instytucji publicznych. Respondenci wymienili bardzo liczne instytucje, których te braki dotyczyły. Na szczeblu centralnym były to przede wszystkim: GUS oraz archiwa państwowe (Archiwum Główne Akt Dawnych, Centralne Archiwum Wojskowe). Wskazywano również: Bibliotekę Narodową, biblioteki akademickie, muzea oraz NID. Na szczeblu regionalnym problem najczęściej występował z WUOZ, muzeami regionalnymi oraz urzędami marszałkowskimi. Rzadziej wymieniano: urzędy konserwatorskie, muzea, biblioteki oraz archiwa kościelne. Wreszcie na poziomie lokalnym brak zdigitalizowanych danych był najbardziej uciążliwy przy współpracy z: urzędami samorządowymi, instytucjami samorządowymi (ośrodki kultury, biblioteki, muzea, archiwa miejskie) oraz Biurami Miejskich Konserwatorów Zabytków.

Niski stopień digitalizacji danych w instytucjach kultury znacząco utrudnia badaczom dostęp do zasobów będących w posiadaniu tych podmiotów. Dodatkowo wśród danych zdigitalizowanych przeważają te dotyczące ochrony i udostępniania dziedzictwa, brakuje zaś danych dotyczących tego, w jaki sposób zasoby dziedzictwa są wykorzystywane¹⁶. Problem ten oddaje wypowiedź respondentki, wygłoszona w ramach badań jakościowych (FGI):

Ciekawe jest to, że instytucje kultury, jakby zatrzymują się na etapie ochrony i udostępniania. Ale już brakuje czy to działań, czy badań w zakresie tego, w jaki sposób to dziedzictwo jest wykorzystywane dalej. I czy jest wykorzystywane, w jakim zakresie, jak często (respondent, wywiad FGI).

Ponadto należy podkreślić, że inicjatywy w zakresie digitalizacji zasobów – choć zdaniem uczestników wywiadów FGI wiele z nich jest bardzo udanych i cennych – mają generalnie punktowy, a nie systemowy charakter, co w znaczący sposób utrudnia prowadzenie na ich podstawie badań zarówno na etapie eksploracyjnym jak i diagnostycznym. Ponadto rozproszenie inicjatyw generuje dodatkowe trudności związane z ich dostępnością dla wszystkich zainteresowanych. Biorąc pod uwagę ww. kwestie, wskazywane w trakcie wywiadów FGI, mamy tu do czynienia z tym, co wyraźnie odróżnia Polskę od takich krajów, jak np. Wielka Brytania, które mają znacznie dłuższe tradycje w zakresie profesjonalnego zarządzania zasobami dziedzictwa.

16 Pewną zmianę w tym obszarze potwierdza publikacja: Bosomtwe O., Buchner A., Janus A., Wierzbicka M., Wilkowski M., *Dobro wspólne. Pasja i praktyka. Cyfrowe zasoby kultury w Polsce*, Centrum Cyfrowe, Warszawa 2018, która opisując cyfrowe zasoby, odwołuje się do całego ekosystemu, w jakim one funkcjonują i są wykorzystywane.

Jako krajowy pozytywny przykład w tym zakresie wskazywano projekt realizowany przez NCK „Obserwatorium Kultury”¹⁷, który miał cykliczny charakter¹⁸. Jeden z respondentów przedstawił dobre praktyki towarzyszące temu przedsięwzięciu, i podkreślił, że w ramach projektu NCK opracowano wiele raportów dotyczących sektora kultury, co pozwala na uruchomienie podobnego przedsięwzięcia dla obszaru dziedzictwa.

Z problemem braku kompletnych danych na każdym szczeblu instytucji publicznych również spotkał się co trzeci badany naukowiec. Na szczeblu centralnym problem ten dotyczył MKiDN oraz archiwów narodowych. Na poziomie regionalnym badani spotkali się z problemem niemal wyłącznie w urzędach marszałkowskich oraz w WUOZ. Pojedyncze osoby wskazywały na występowanie problemu w urzędach wojewódzkich i muzeach regionalnych. Na poziomie lokalnym problem również dotyczył niemal wyłącznie jednostek samorządu terytorialnego. Rzadziej badani wskazywali na instytucje samorządowe (ośrodki kultury, biblioteki, muzea lokalne) oraz lokalne archiwa kościelne i samorządowe.

Istotnymi problemami, związanymi z jakością danych, są również brak aktualnych oraz brak rzetelnych danych. Na ich występowanie wskazał co piąty badany. Problemy te często współwystępowały ze sobą. Problem rzetelności danych był jednak mniej widoczny w instytucjach na szczeblu lokalnym. Na szczeblu centralnym, z obydwojema problemami, naukowcy spotkali się w WKiDN, GUS oraz w muzeach. Na szczeblu centralnym były to: urzędy marszałkowskie, instytucje kultury (głównie muzea) oraz WUOZ. Na szczeblu lokalnym problem aktualności danych występował niemal wyłącznie w urzędach miast i gmin, rzadziej zaś w instytucjach samorządowych oraz w Biurach Miejskich Konserwatorów Zabytków. Co ciekawe, na szczeblu lokalnym nie wskazywano większych problemów z rzetelnością danych.

Ponadto na szczeblu centralnym niemal równie często, jak na brak aktualnych i brak rzetelnych danych, wskazywano na brak dostępności danych surowych bądź występowanie zbyt wysokiego poziomu agregacji danych. Problem dotyczył danych GUS.

Problemy z danymi pozyskiwanymi od instytucji prywatnych i NGO

Naukowcy na ogół rzadko pozyskiwali dane od instytucji prywatnych, jednak spośród tych, którzy to zrobili ponad 70% natrafiło na problemy z ich pozyskiwaniem, a niemal 70% z jakością

17 Obserwatorium Kultury Narodowego Centrum Kultury powstało z przekonania, że prowadząc politykę kulturalną na różnych szczeblach, należy korzystać z zasobów wiedzy i informacji. Obserwatorium Kultury realizuje swoje cele w szczególności przez inicjowanie, prowadzenie i wspieranie projektów badawczych oraz prac analityczno-diagnostycznych, organizowanie seminariów, debat i konferencji oraz przez prowadzenie działalności wydawniczej. Obserwatorium Kultury tworzy ogólnodostępną platformę dokumentującą dobre praktyki w obszarze polityki kulturalnej, działalność krajowych oraz zagranicznych obserwatoriów i instytutów badawczych oraz raporty badań. Swoje działania kieruje przede wszystkim do badaczy, menadżerów kultury, polityków i przedstawicieli władzy publicznej, a także animatorów kultury, artystów oraz przedsiębiorców. Obserwatorium Kultury, realizując swoje zadania, współpracuje z pracownikami naukowymi, uczelniami wyższymi, instytucjami samorządowymi, organizacjami pozarządowymi oraz ośrodkami badawczymi w Polsce i za granicą. Zadania Obserwatorium Kultury realizuje Dział ds. Badań Narodowego Centrum Kultury (i był realizowany w latach 2010-2016 (<https://nck.pl/badania/archiwum-projektow/obserwatorium-kultury/o-programie>).

18 Patrz: <https://www.nck.pl/c,5004?s=Obserwatorium>. Zgodnie z informacjami zamieszczonymi na stronie Narodowego Centrum Kultury projekt miał charakter cykliczny i był realizowany w latach 2010-2016.

danych. Najczęściej występującym problemem był całkowity brak możliwości pozyskania danych od instytucji (na przykład z powodu RODO, tajemnicy statystycznej itp.). Dotyczył on głównie prywatnych właścicieli kolekcji i zabytków. Istotnymi problemami była również długotrwała procedura pozyskiwania danych oraz utrudniony kontakt z instytucją posiadającą dane, spowodowany jej przejściem na pracę zdalną w czasie pandemii. Ten pierwszy problem wynikał przede wszystkim z braku ustalonej procedury pozyskiwania danych – do każdego podmiotu prywatnego należy podejść w inny sposób.

Na problemy z pozyskaniem danych od NGO natrafiło 70% respondentów. Obejmowały one: długotrwałość i pracochłonność procedury pozyskiwania danych oraz całkowity brak możliwości pozyskania danych.

Dominującym problemem w zakresie jakości danych, pozyskiwanych od podmiotów prywatnych, była ich niekompletność, a w dalszej kolejności również aktualność. W przypadku NGO był to dodatkowo brak zdigitalizowanych danych.

Problem wskaźników opisujących dziedzictwo

Konsekwencją ww. problemów związanych z pozyskiwaniem, jakością oraz dostępnością danych dla polskich naukowców jest brak spójnych, rzetelnych i regularnie mierzonych wskaźników dotyczących dziedzictwa jako zasobu rozwojowego. Kluczowym problemem jest sposób konstruowania wskaźników. Dotyczy to zarówno błędnie konstruowanych już istniejących wskaźników dedykowanym poszczególnym działaniom publicznym (np. w programach rewitalizacji czy obszarze zarządzania dziedzictwem na poziomie lokalnym), ale także braku metodycznym i wyczerpujących polskich analiz w zakresie ich tworzenia, a także bazujących na gotowych już rozwiązaniach¹⁹. Jeden z ankietowanych, prowadzących aktualnie badania w tematyce potencjału ekonomicznego dziedzictwa materialnego w Polsce, wskazał na znaczące trudności w tym zakresie:

Nie ma uniwersalnych wskaźników dotyczących potencjału ekonomicznego albo społecznego dziedzictwa, każde narzędzie trzeba tworzyć indywidualnie, mało jest też baz danych pierwotnych, poza szczytkowymi informacjami w GUS (ankietowany, ankiet CAWI).

Dopiero po ustandaryzowaniu konstrukcji wskaźników, możliwe będzie zasilanie ich danymi, które są: (i) dostępne, (ii) kompletne oraz (iii) gromadzone w jednakowy sposób przez różnorodne instytucje.

19 Taki stan rzeczy potwierdza publikacja: Murzyn-Kupisz M., Hołuj D., Działek J., Społeczno-ekonomiczne oddziaływanie dziedzictwa kulturowego. Stan badań oraz perspektywy i potrzeby badawcze w kontekście polskim, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Jagielloński, Warszawa–Kraków 2021; (publikacja nie została jeszcze oficjalnie opublikowana).

Istotnym źródłem wiedzy o dziedzictwie (w szczególności dotyczy to obszaru turystyki kulturowej oraz badań koncentrujących się na społecznościach lokalnych) jest ta mająca charakter pozainstytucjonalny. Obejmuje ona wiedzę zgromadzoną przez: regionalistów, pasjonatów, a także przedstawicieli organizacji pozarządowych. W badaniach związanych z dziedzictwem nie należy pomijać tej grupy potencjalnych informatorów pomimo tego, że ich współpraca z badaczami akademickimi nie przebiega tylko bezproblemowo. Jeden z respondentów uczestniczących w wywiadach FGI podkreślił – na podstawie własnych doświadczeń związanych z badaniem szlaków kulturowych w Polsce – że istnieje szereg rozwiązań wartych implementacji, które funkcjonują np. w Niemczech przy realizacji „Niemieckiego Szlaku Baśniowego” (Deutsche Marchen Strasse), utworzonego w 1975 roku. Ten projekt angażuje w znacznym stopniu społeczności lokalne i organizacje pozarządowe. Jest to również przykład generowania dużego zasobu wiedzy i uporządkowanych archiwaliów (w tym podlegających systematycznie procesowi digitalizacji), które są łatwo dostępne. W Polsce respondent wskazał, że działają tu również tzw. regionaliści, czyli prywatni pasjonaci w obszarze dziedzictwa, ale ich współpraca z badaczami czy instytucjami kultury nie ma aż tak bardzo usystematyzowanego charakteru, a zgromadzone zasoby zarówno materialne, jak i niematerialne (często o znacznej wartości) nie są aż tak transparentne jak w przypadku wspomnianego projektu niemieckiego.

III. Wyniki badania

III.6. Aktywność publikacyjna

Zdecydowana większość uczestników badania deklaruje aktywność w obszarze publikowania artykułów w czasopismach naukowych. Ponad 37,6% respondentów publikuje zarówno w czasopismach polskich, jak i zagranicznych. Nieco mniej natomiast publikuje wyłącznie w czasopismach polskich (36,3%). Prawie ¼ naukowców nie publikowała w ogóle swoich artykułów (zob. Tabela 17).

Tabela 17. Od instytucji jakiego szerebla pozyskiwał/a Pan/i dane dotyczące dziedzictwa w ciągu ostatnich 10 lat?

	Procent
Tak, tylko w polskich	36,3%
Tak, tylko w zagranicznych	2,5%
Tak, zarówno w polskich jak i zagranicznych	37,6%
Nie publikowałem/łam	17,8%
Nie pamiętam/ trudno powiedzieć	5,7%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI wśród polskich naukowców

Polskim czasopismem, najczęściej wybieranym przez respondentów do publikacji naukowych, jest *Turystyka kulturowa* (25,9% wskazań). Znacznie rzadziej wskazywane były pozostałe czasopisma: *Zarządzanie w kulturze*, *Ochrona Zabytków* czy *Acta Universitas Lodzensis – Folia Oeconomica*. Najrzadziej prace publikowane są w czasopismach: *Analecta Archaeologica Ressoviensia*, *Archiwa*, *Biblioteki i Muzea Kościelne*, *Kurier Konserwatorski*, czy *Roczniku Antropologii Historii* (zob. Tabela 18).

Tabela 18. W których polskich czasopismach naukowych publikował/a Pan/i w ciągu ostatnich 10 lat artykuły, w których pojawiło się przynajmniej nawiązanie do zagadnienia dziedzictwa jako zasobu rozwojowego?

	Procent
Turystyka kulturowa	25,9%
Zarządzanie w kulturze	7,8%
Ochrona Zabytków	6,9%
Acta Universitas Lodzensis – Folia Oeconomica	6,0%
Studia miejskie	5,2%
Trudno powiedzieć/nie pamiętam	5,2%
Autoportret	4,3%
Prace geograficzne	4,3%

Muzealnictwo	3,4%
Studia regionalne i lokalne	3,4%
Zarządzanie publiczne – Zeszyty naukowe UJ	3,4%
Folia Praehistorica Posnaniensia	2,6%
Wiadomości Konserwatorskie	2,6%
Ochrona Dziedzictwa Kulturowego	1,7%
Studia etnograficzne	1,7%
Analecta Archaeologica Ressoviensia	0,9%
Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne	0,9%
Kurier Konserwatorski	0,9%
Rocznik Antropologii Historii	0,9%
W innych	62,9%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI wśród polskich naukowców

Badani naukowcy najczęściej publikowali swoje prace w czasopiśmie *Sustainability* (17,5% wskazań). Znacznie mniej popularne były: *Monografie wydawane przez Routledge*, *International Journal Of Heritage Studies*, *Santander Art and Culture Law Review* oraz *The Museum Review*. W grupie najmniej popularnych, wśród polskich naukowców, czasopism o zasięgu międzynarodowym, znalazły się: *History and memory*, *Interpretation Journal* oraz monografie naukowe wydawane przez *Palgrave* (zob. Tabela 19).

Tabela 19. W których czasopismach naukowych o zasięgu międzynarodowym publikował/a Pan/i w ciągu ostatnich 10 lat artykuły, w których pojawiło się przynajmniej nawiązanie do zagadnienia dziedzictwa jako zasobu rozwojowego?

	Procent
<i>Sustainability</i>	17,5%
Monografie wydawane przez Routledge	9,5%
<i>International Journal Of Heritage Studies</i>	4,8%
<i>Santander Art and Culture Law Review</i>	3,2%
<i>The Museum Review</i>	3,2%
<i>History and memory</i>	1,6%
<i>Interpretation Journal</i>	1,6%
Monografie wydawane przez Palgrave	1,6%
W innych	76,2%
Trudno powiedzieć/nie pamiętam	7,9%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI wśród polskich naukowców

Badania jakościowe dają odpowiedź na znaczące rozproszenie aktywności publikacyjnej ankietowanych naukowców. Różnorodność dziedzin oraz znaczący zakres problematyki dziedzictwa, które wpisuje się w zagadnienia dziedzictwa kulturowego jako zasobu rozwojowego, jest przyczyną znaczącego rozproszenia publikacji, analiz i raportów podejmujących to

zagadnienie. Ogranicza to w znaczącym stopniu skuteczne i efektywne monitorowanie przez badaczy aktualnego stanu wiedzy, która mogłaby być wykorzystywana w badaniach czy analizach własnych. W związku z tym uczestnicy badań jakościowych FGI postulują potrzebę stworzenia miejsca, w którym możliwe byłoby ich katalogowanie i udostępnianie dla badaczy. Taką postawę dobrze oddaje wypowiedź respondenta z wywiadu FGI, w której zauważając te niedostatki, podkreślił on konieczność większej aktywności NID w tym zakresie – w ramach bieżącej współpracy z badaczami zajmującymi się tematyką dziedzictwa materialnego i niematerialnego. Konieczność partycypacyjnego charakteru takiego repozytorium (gromadzącego wyniki badań jakościowych w obszarze dziedzictwa) wynika z faktu, że koordynacja nie jest tu łatwym procesem ze względu na obszar tematyczny, a przy okazji tego rodzaju zbiór pozwoli zwiększyć walor użytkowy całego przedsięwzięcia. Istotne jest również budowanie przez NID – podczas pracy nad repozytorium – sieci kontaktów naukowców, profesjonalizowanie prowadzenia badań (), a także szeroka promocja całego przedsięwzięcia.

W wywiadach FGI podkreślane były również znaczące komplikacje w zakresie możliwości publikacji wyników badań interdyscyplinarnych w zakresie dziedzictwa. Konsekwencją jest niechętnie podejmowanie przez zespoły interdyscyplinarne inicjatyw badawczych z tego zakresu.

Nawiążę do tego, co było wcześniej powiedziane, czyli interdyscyplinarności i przepływu wiedzy, a także rozszerzonego pola badawczego. Ponieważ [...] obserwuję takie fokusowanie w określonych środowiskach tematycznych. Historycy sztuki patrzą na dziedzictwo z jednej strony. [...] historycy architektury z innej. A ja [...] badając wpływ architektury historycznej na zdrowie fizyczne i psychiczne, muszę w tym moim środowisku połączyć fizjoterapeutów, psychologów, socjologów, historyków sztuki, architektury. Brakuje po pierwsze miejsca. [...] gdzie moglibyśmy wspólnie opublikować takie artykuły, [...] bo każdy myśli o punktacji w swoim obszarze badawczym. [...] chociażby [brakuje] takich programów badawczych i grantów interdyscyplinarnych, które pozwoliłyby patrzeć na dziedzictwo nie tylko pod kątem [...] analizy historyczno-architektonicznej, ale czegoś więcej. Żeby móc wykorzystać dziedzictwo w alternatywnej turystyce bądź w promocji zdrowia czy zdrowego stylu życia (respondent, wywiad FGI).

III. Wyniki badania

III.7. Rozwój kompetencji badaczy zajmujących się dziedzictwem

W grupie najczęściej wskazywanych propozycji dotyczących obszarów kompetencji badawczych, które zdaniem uczestników badania warto byłoby wzmocnić, znalazły się kompetencje związane z: (i) sposobami pomiaru wpływu dziedzictwa jako zasobu rozwojowego; (ii) pozyskiwaniem środków na badania; (iii) realizacją projektów badawczych; (iv) metodologią badań; (v) pozyskiwaniem danych oraz (vi) wykonywaniem analiz statystycznych. Brak konieczności wzmacniania kompetencji własnych podkreśliło tylko niecałe 10% respondentów (zob. Tabela 20).

Tabela 20. W których czasopismach naukowych o zasięgu międzynarodowym publikował/a Pan/i w ciągu ostatnich 10 lat artykuły, w których pojawiło się przynajmniej nawiązanie do zagadnienia dziedzictwa jako zasobu rozwojowego?

	Procent
Sposoby pomiaru wpływu dziedzictwa jako zasobu rozwojowego	39,3%
Pozyskiwanie środków na badania	35,6%
Realizacja projektów badawczych	34,1%
Metodologia badań	31,9%
Pozyskiwanie danych	31,9%
Analizy statystyczne	30,4%
Obsługa programów do wizualizacji danych	27,4%
Obsługa programów do analiz jakościowych	25,9%
Analiza zasobów internetowych	24,4%
Analizy ekonometryczne	21,5%
Analiza treści	19,3%
Obsługa programów do analiz ilościowych	19,3%
Nie mam takich potrzeb	9,6%
Nie wiem/trudno powiedzieć	1,5%
Inne	0,7%

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI wśród polskich naukowców

W przypadku programów do analizy jakościowej badani naukowcy najchętniej podjęliby szkolenia z programów: Maxqda, Nvivo, Ethnograph oraz Atlas; a w mniejszym stopniu z oprogramowania Caqdas. W przypadku analizy ilościowej największe potrzeby podniesienia kompetencji dotyczą programów Statistica i SPSS. Wielu badanych chciałoby podnosić kompetencje z zakresu oprogramowania Excel i R, rzadziej zaś zainteresowani są programem Stata. Największe zapotrzebowanie na podnoszenie kompetencji z zakresu wizualizacji danych dotyczy programów: Timelines.js, Many Eyes oraz Datawrapper. Nieco rzadziej badani wyrażali chęć doszkolenia się z umiejętności obsługi oprogramowania Plot.ly.

IV. Wnioski

Realizacja niniejszego badania pozwoliła na sformułowanie szeregu wniosków odnoszących się przede wszystkim do poniższych zagadnień z obszaru badań nad dziedzictwem jako zasobem rozwojowym:

- sposobów konceptualizacji obszaru badawczego dziedzictwa jako zasobu rozwojowego;
- operacjonalizacji tego problemu badawczego;
- dostępności oraz jakości danych będących w posiadaniu depozytariuszy oraz interesariuszy dziedzictwa²⁰;
- zakresu i sposobów wykorzystywania danych przez naukowców w badaniach koncentrujących się w tym obszarze (w tym odnoszących się również do opracowywania wskaźników);
- realizacji badań terenowych w szczególności w kontekście podejścia do zagadnień dotyczących metodologii badawczej;
- organizacji badań w tym obszarze;
- potrzeb naukowców w zakresie realizacji badań na dziedzictwem oraz rozwoju kompetencji własnych.

Warto podkreślić, że wnioski te są charakterystyczne zarówno dla tego obszaru tematycznego, ale w pewnym stopniu mają charakter uniwersalny i są aktualne również dla innych, które są przedmiotem refleksji naukowej polskich naukowców z szeroko definiowanego obszaru kultury. Wśród najważniejszych wniosków wymienić należy:

- dziedzictwo kulturowe (w tym w ujęciu rozwojowym) jest pojęciem bardzo szerokim, nieostrym, niejednoznacznym, które dodatkowo wywodzi się z różnorodnych tradycji naukowych/badawczych (np. anglosaskich, francuskich, niemieckich czy skandynawskich), które w znaczący sposób implikują podejście do sposobu realizacji badań (np. w tradycji anglosaskiej przeważa podejście ujmujące dziedzictwo w kontekście jego potencjału ekonomicznego czy analiz branżowych)²¹; w przypadku zarządzania i ekonomii są to np. kwestie dotyczące rynku pracy; sprawia to, że konieczne jest traktowanie tego obszaru jako wysoce zróżnicowanego (co przekłada się również na podejście do jego aspektu rozwojowego);

20 Patrz: Legutko-Kobus P., *Zarządzanie dziedzictwem kulturowym jako elementem implementacji rozwoju zrównoważonego na poziomie lokalnym*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu; nr 452, *Rozwój trwały i zrównoważony*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2016.

21 Na podstawie badań jakościowych (FGI).

- badania nad dziedzictwem w kontekście rozwojowym podejmowane są przez badaczy reprezentujących bardzo różnorodne dziedziny naukowe; potwierdziły to zarówno badania jakościowe, jak i ilościowe, w których uczestniczyli respondenci reprezentujący bardzo wiele dyscyplin naukowych: geografowie, historycy, socjologowie, specjaliści w zakresie zarządzania, ekonomiści, urbaniści, archeolodzy, etnografowie, historycy, kulturoznawcy; konsekwencją tego faktu jest to, że poszczególne dyscypliny posiadają odmienne problemy, czy potrzeby oraz doświadczenie (w tym ugruntowany potencjał oraz warsztat metodologiczno-badawczy) w zakresie prowadzenia badań nad zagadnieniem dziedzictwa kulturowego jako zasobu wpływającego na rozwój społeczno-ekonomiczny wspólnoty lokalnej, regionu, czy kraju (a w konsekwencji stopień zaawansowania w zakresie refleksji oraz wykorzystywania metod i technik badawczych oraz pozyskiwania danych);
- objęci badaniem polscy naukowcy w swojej pracy badawczej generalnie koncentrują się na kwestiach opisu – diagnozy stanu dziedzictwa kulturowego; brakuje natomiast wyjścia poza etap eksploracyjny czy diagnostyczny;
- brak obecności kwestii rozwojowych w przypadku części dyscyplin podejmujących badania nad dziedzictwem i traktowanie ich przez część środowiska badaczy reprezentujących je, jako nienaukowego, czy nie w pełni wartościowego tematu badawczego;
- wskazywana przez respondentów duża przypadkowość badań w obszarze dziedzictwa oraz brak systemowości w ich realizacji utrudnia np. budowanie zespołów badawczych, które mogłyby działać w perspektywie długoterminowej. Popularność badania danego obszaru (lub podobszarów w jego ramach) zależy w dużej mierze od środków, które kierowane są na daną tematykę, a w mniejszym stopniu od dostępności danych. Oznacza to, że w pewnym stopniu luki w zakresie badań nad dziedzictwem jako zasobem rozwojowym mają przypadkowy charakter;
- badani naukowcy wskazywali na znaczące trudności związane z pozyskiwaniem danych (przekładające się m.in. na możliwości w zakresie opracowywania wskaźników) oraz znaczące dysproporcje w tym zakresie uwarunkowane wielkością ośrodka;
- istotnym elementem jest niski stopień szczegółowej znajomości przez naukowców/badaczy tego, jakie dane są dostępne w obszarze dziedzictwa, co w znaczącym stopniu wpływa na proces badawczy, w tym na mniej pogłębione analizy lub występowanie wręcz luk w obszarze analiz dziedzictwa jako zasobu rozwojowego;
- brak dostępności do informacji w zakresie sprawozdawczości podatkowej w obszarze kultury, która mogłaby być cennym źródłem w zakresie pomiaru wpływu dziedzictwa jako zasobu rozwojowego (w szczególności na szczeblu lokalnym oraz w kontekście konkretnych instytucji); takie rozwiązania istnieją np. we Francji;
- istotnym źródłem wiedzy o dziedzictwie (w szczególności dotyczy to obszaru turystyki kulturowej oraz badań koncentrujących się na społecznościach lokalnych) jest ta, mająca

charakter pozainstytucjonalny; dotyczy np. regionalistów, pasjonatów, a także osób z organizacji pozarządowych; w badaniach związanym z dziedzictwem nie należy pomijać tej grupy potencjalnych informatorów pomimo tego, że współpraca z badaczami akademickimi nie przebiega bezproblemowo;

- ze względu na różnorodność dziedzin oraz znaczący zakres problematyki dziedzictwa, które wpisuje się w zagadnienia dziedzictwa kulturowego jako zasobu rozwojowego, ma miejsce znaczące rozproszenie publikacji, analiz, raportów podejmujących to zagadnienie; ogranicza to w znaczącym stopniu skuteczne i efektywne monitorowanie przez badaczy aktualnego stanu wiedzy, która mogłaby być wykorzystana w badaniach, czy analizach własnych;
- badani naukowcy wskazywali na niedostatki warsztatu badawczego (dotyczące głównie aspektów metodologicznych prowadzenia badań społecznych) wśród części badaczy podejmujących kwestie dziedzictwa jako zasobu rozwojowego; uwidaczniały się one w różnych publikacjach w tym temacie - w szczególności dotyczyło to jakości realizowanych badań terenowych, ale również prowadzonych analiz studiów przypadku (case study);
- niski stopień digitalizacji danych w instytucjach kultury, co utrudnia dostęp badaczom do zasobów będących w posiadaniu tych podmiotów; dodatkowo w obszarze digitalizacji pojawiają się niemal wyłącznie dane dotyczące ochrony i udostępniania dziedzictwa, przy jednoczesnym braku danych o sposobie jego wykorzystania; na powyższą kwestię zwracała już kilka lat temu uwagę Najwyższa Izba Kontroli w ramach raportu „Digitalizacja dóbr kultury w Polsce”²²; ponadto należy podkreślić, że inicjatywy w zakresie digitalizacji zasobów mają punktowy, a nie systemowy charakter, co w znaczący sposób utrudnia badania na etapie eksploracyjnym i diagnostycznym; jako pozytywny przykład wskazywano w tym zakresie projekt realizowany przez NCK „Obserwatorium Kultury”, który miał cykliczny charakter;
- badani naukowcy w przeważającym stopniu postrzegali dziedzictwo jako pozytywny element wpływający na rozwój ekonomiczny oraz społeczny; należy jednak podkreślić, że część z nich wskazuje również na negatywne elementy, w szczególności w kontekście rozwoju turystyki (zjawisko overtourismu); zasadne jest, aby ten aspekt dziedzictwa uwzględniany/ analizowany był także w prowadzonych badaniach;
- naukowcy podejmujący zagadnienia związane z dziedzictwem jako zasobem rozwojowym nie korzystają powszechnie ze specjalistycznych programów wspomagających analizę danych; przez respondentów wymienione zostały tylko incydentalnie zarówno programy dedykowane analizom ilościowym (SPSS), jakościowym (MAXQDA), jak i w obszarze text-miningu²³;
- do najczęściej wykorzystywanych metod i technik badawczych należą tradycyjne metody, takie jak: analiza literatury i studium przypadku; choć wyraźny jest brak spójności w rozumieniu

22 Patrz: (<https://www.nik.gov.pl/plik/id,10408,vp,12737.pdf>).

23 Patrz: Lula P., Text mining jako narzędzie pozyskiwania informacji z dokumentów tekstowych; (https://media.statsoft.pl_old_dnn/downloads/text_mining_jako_narzedzie_pozyskiwania.pdf).

i stosowaniu metodologii studium przypadku; wciąż w niewielkim stopniu podejmowane są nowoczesne metody, takie jak badania w ramach działania (*action research*);

- respondenci podkreślają trudności dotyczące publikowania artykułów w zakresie dziedzictwa, które mają charakter interdyscyplinarnych; powoduje to, że niechętnie podejmowane są tego typu inicjatywy badawcze;
- postulowana jest konieczność obecności wątków edukacyjnych jako ważnego zagadnienia w obszarze badań nad dziedzictwem jako zasobem rozwojowym;
- uczestnicy przeprowadzonych badań stosunkowo najczęściej korzystają ze specjalistycznych programów do prowadzenia ilościowych analiz danych; ograniczony stopień znajomości i korzystania z programów do analiz badań jakościowych może wynikać z braku lub stosunkowo niskiego dostępu do nich;
- respondenci wykazują aktywność w obszarze publikowania wyników prowadzonych badań naukowych; co czwarty najczęściej wybiera do publikacji zarówno czasopisma o zasięgu polskim, jak i międzynarodowym; wśród polskich czasopism najbardziej popularna jest *Turystyka Kulturowa*;
- w grupie najczęściej wskazywanych kompetencji, które zdaniem respondentów powinny być wzmacniane, znalazły się te dotyczące: sposobów pomiaru wpływu dziedzictwa jako zasobu rozwojowego, pozyskiwania środków na badania oraz realizacji projektów badawczych i powiązanych z tymi działaniami kompetencji metodologicznych i analitycznych; co dziesiąta osoba badana nie dostrzega natomiast potrzeby podnoszenia swoich kompetencji dotyczących prowadzenia badań w obszarze dziedzictwa jako zasobu rozwojowego.

V. Rekomendacje

Na podstawie przedstawionych wniosków z badań ilościowych i jakościowych możliwe jest wskazanie następujących rekomendacji związanych z realizacją badań w obszarze dziedzictwa kulturowego jako zasobu rozwojowego:

- konieczne jest budowanie wizerunku zagadnienia dziedzictwa kulturowego ujmowanego jako zasób rozwojowy jako ważnego zagadnienia badawczego, które przynosi dodatkowe korzyści w wymiarze użytkowym przekładającym się na bardziej profesjonalne zarządzaniem dziedzictwem na szczeblu lokalnym, regionalnym oraz ogólnokrajowym.
- zalecane jest promowanie przez NID badań w obszarze wpływu dziedzictwa jako zasobu rozwojowego w tych dyscyplinach, gdzie tematyka ta jest podejmowana marginalnie lub nie jest dostatecznie ugruntowana (np. archeologia, urbanistyka, architektura, gospodarka przestrzenna itp.).
- ważne jest promowanie badań interdyscyplinarnych w obszarze dziedzictwa kulturowego jako zasobu rozwojowego (mogą to być np. konkursy w NCN, ale też granty z innych dedykowanych temu zagadnieniu programów); przy takim założeniu składane projekty mogłyby otrzymywać dodatkowe punkty za budowanie interdyscyplinarnych zespołów badawczych w projektach dotyczących dziedzictwa. Takie „optymalne” zespoły powinny tworzyć osoby będące specjalistami w wąskiej dziedzinie tematycznej związanej z dziedzictwem (np. turystyka, archeologia, rewitalizacja, urbanistyka, zarządzanie przestrzenne), które wspierane powinny być przez osoby specjalizujące się w badaniach społecznych czy metodologii badań, a także zaawansowanych analizach ekonomicznych.
- rekomendowane jest realizowanie szkoleń dla naukowców specjalizujących się w badaniach dotyczących dziedzictwa kulturowego przez NID we współpracy z innymi instytucjami publicznymi, dysponującymi danymi z tego obszaru (zarówno na szczeblu lokalnym, regionalnym oraz centralnym); takie szkolenia powinny dotyczyć zarówno sposobów pozyskiwania danych w tych instytucjach, a także zakresu posiadanych zasobów czy metodologii ich gromadzenia; dodatkowo takie spotkania mogłyby stać się również platformą wymiany informacji pomiędzy tymi instytucjami a naukowcami w zakresie potrzeb; takie szkolenia powinny odbywać się zarówno online, jak i na żywo.
- istotna jest realizacja szkoleń dla przedstawicieli instytucji kultury w zakresie dobrych praktyk dotyczących realizacji badań w obszarze dziedzictwa, ale również gromadzenia danych, agregowania oraz udostępniania takich danych naukowcom, opracowywania wskaźników; takie szkolenia powinny odbywać się zarówno online jak, i na żywo.

- postulowane jest włączenie zagadnień związanych z dziedzictwem kulturowym (w tym w aspekcie rozwojowym) do obszaru będącego w kompetencji Międzyresortowego Zespołu Metodologicznego ds. Statystyki Kultury w Narodowym Centrum Kultury. Taka tematyka powinna być przedmiotem prac zespołu w zakresie budowania kompleksowego systemu zbierania danych od różnorodnych instytucji (w tym instytucji kultury) zarówno na szczeblu centralnym, regionalnym jak i lokalnym, który powinien obejmować zagadnienia związane z gromadzeniem danych, agregowanie i udostępnianiem takich danych.
- ze względu na duże rozproszenie raportów, analiz, artykułów dotyczących dziedzictwa jako zasobu rozwojowego rekomendowane jest utworzenie repozytorium gromadzącego ww. dokumenty w tej tematyce; w tym celu zasadne jest również utworzenie specjalnej zakładki gromadzącej informacje na temat narzędzi/wskaźników/technik/metod pomiaru wpływu dziedzictwa na rozwój społeczno-gospodarczy. Pozytywnym przykładem działań w tym obszarze jest publikacja przygotowana we współpracy z NID – „Społeczno-ekonomiczne oddziaływanie dziedzictwa kulturowego. Stan badań oraz perspektywy i potrzeby badawcze w kontekście polskim”²⁴.
- konieczne jest prowadzenie regularnego monitorowania literatury przedmiotu (krajowej i zagranicznej) pod kątem narzędzi/wskaźników/metod/technik mierzących wpływ dziedzictwa na rozwój społeczno-ekonomiczny. Taki przegląd powinien zawierać szczegółowe informacje na temat założeń poszczególnych narzędzi/wskaźników/metod/technik oraz przykłady praktycznego ich zastosowania (ze szczególnym uwzględnieniem zidentyfikowanych dobrych praktyk w tym obszarze). Taki monitoring może prowadzić NID we współpracy z podmiotami/naukowcami wybieranymi w ramach procedury zamówień publicznych.
- promowanie oraz publiczne udostępnianie przez NID informacji o sieciach osób zajmujących się lokalnie/regionalnie – na zasadzie społecznej – kwestiami dziedzictwa (tak aby nie były one całkowicie anonimowe i mogły bezkonfliktowo²⁵ współuczestniczyć w badaniach w obszarze dziedzictwa realizowanych przez polskich badaczy/naukowców reprezentujących instytucje akademickie).
- uwzględnienie w prowadzonych badaniach oraz analizach elementów związanych z negatywnym wpływem dziedzictwa, np. na społeczność lokalną (dotyczy to np. zjawiska overtourismu); pozwoli to w sposób kompleksowy na ujęcie tego zagadnienia (nie tylko przez pryzmat korzyści), a także uwzględniając praktyczny wymiar prowadzonych badań, pozwoli skuteczniej przeciwdziałać takim zjawiskom, bazując na wynikach prowadzonych badań.

²⁴ Patrz: Murzyn-Kupisz M., Hołuj D., Działek J., *Społeczno-ekonomiczne oddziaływanie dziedzictwa kulturowego. Stan badań oraz perspektywy i potrzeby badawcze w kontekście polskim*, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Jagielloński, Warszawa –Kraków 2021; (publikacja nie została jeszcze oficjalnie opublikowana).

²⁵ Respondenci wskazywali, że w przypadku prowadzonych badań mają miejsce czasem konflikty pomiędzy badaczami akademickimi a pasjonatami o to, kto powinien takie badania prowadzić.

- uwzględnienie wątków edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego w obszarze badań nad dziedzictwem jako zasobem rozwojowym.
- postulowane jest lobbowanie w Ministerstwie Finansów rozwiązania gwarantującego dostępność dla celów badawczych sprawozdawczości podatkowej w kontekście zagadnień dotyczących funkcjonowania instytucji kultury w tym ich wpływu na rozwój lokalny.

VI. Aneks

VI.1. Bibliografia

1. Babbie E., *Badania społeczne w praktyce*, PWN, Warszawa 2004.
2. Bosomtwe O., Buchner A., Janus A., Wierzbicka M., Wilkowski M., *Dobro wspólne. Pasja i praktyka. Cyfrowe zasoby kultury w Polsce*, Centrum Cyfrowe, Warszawa 2018.
3. Informacja o wynikach kontroli, *Digitalizacja dóbr kultury w Polsce*, KNO-4101-013-00/2014; Nr ewid. 186/2015/P/14/029/KNO (<https://www.nik.gov.pl/plik/id,10408,vp,12737.pdf>).
4. Legutko-Kobus P., *Dziedzictwo kulturowe jako czynnik rozwoju specjalizacji regionów*, „Studia KPZK PAN” 2016, t. CLXX.
5. Legutko-Kobus P., *Zarządzanie dziedzictwem kulturowym jako elementem implementacji rozwoju zrównoważonego na poziomie lokalnym*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”; nr 452, Rozwój trwały i zrównoważony, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2016.
6. Lula P., *Text mining jako narzędzie pozyskiwania informacji z dokumentów tekstowych*; (https://media.statsoft.pl/_old_dnn/downloads/text_mining_jako_narzedzie_pozyskiwania.pdf).
7. Murzyn-Kupisz M., Hołuj D., Działek J., *Społeczno-ekonomiczne oddziaływanie dziedzictwa kulturowego. Stan badań oraz perspektywy i potrzeby badawcze w kontekście polskim*. Narodowy Instytut Dziedzictwa, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Jagielloński, Warszawa–Kraków 2021 (publikacja nie została jeszcze oficjalnie opublikowana).
8. Murzyn-Kupisz M., *Podmioty na rynku dziedzictwa kulturowego*, „Studia Regionalne i Lokalne” Nr 3(41)2010.
9. OECD, ICOM, *Culture and Local Development: Maximising the Impact. A guide for local governments, communities and museums*; (<https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9a855be5-en.pdf?expires=1636101109&id=id&accname=guest&checksum=301C609979A8FC89D75085BBDC131491>).
10. Rohrscheidt A. Mikos von, *Turystyka Kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, Gniezno, 2008.
11. Weber F., Stettler J., Priskin J., Rosenberg-Taufer B., Ponnappureddy S., Fux S., Camp M, Barth M., 2017, *Tourism destinations under pressure. Challenges and innovative solutions*, Lucerne University of Applied Sciences and Arts – Institute of Tourism ITW, Lucerna.

VI. Aneks

VI.2. Spis tabel

Tabela 1. Płeć.....	8
Tabela 2. Wiek.....	9
Tabela 3. Kiedy ostatnio zajmował/a się Pan/i zagadnieniem/ zagadnieniami z obszaru dziedzictwa kulturowego jako zasobu rozwojowego w swojej pracy naukowej/ badawczej/ analitycznej/ dydaktycznej?.....	9
Tabela 4. Stopień/tytuł naukowy.....	9
Tabela 5. Aktualnie reprezentowana dyscyplina naukowa.....	10
Tabela 6. Aktualne – podstawowe/główne miejsce pracy.....	11
Tabela 7. Przyporządkowanie dyscyplin naukowych, reprezentowanych przez naukowców podejmujących badania w obszarze dziedzictwa kulturowego, do obszarów badawczych.....	14
Tabela 8. Jakie metody/techniki stosował/a Pan/i w ciągu ostatnich 10 lat w ramach badań nad dziedzictwem jako zasobem rozwojowym?.....	19
Tabela 9. Czy stosował/a Pan/i w swojej pracy badawczej specjalistyczne metody/narzędzia mierzące wpływ dziedzictwa na rozwój społeczno-gospodarczy?.....	20
Tabela 10. Jakie narzędzia/ metody stosował/a Pan/i do mierzenia wpływu dziedzictwa jako zasobu rozwojowego.....	21
Tabela 11. Dlaczego nie wykorzystywał/a Pan/i metod/ narzędzi mierzących wpływ dziedzictwa na rozwój społeczno-gospodarczy?.....	21
Tabela 12. Czy korzystał/a Pan/i z narzędzi do analizy/ wizualizacji danych ilościowych/ jakościowych przy prowadzeniu badań w obszarze dziedzictwa jako zasobu rozwojowego?.....	22
Tabela 13. Jakie narzędzia do analizy danych stosował/a Pan/i przy prowadzeniu badań w obszarze dziedzictwa jako zasobu rozwojowego?.....	22
Tabela 14. Dlaczego nie korzystał/a Pan/i z narzędzi do analizy danych w badaniach w obszarze dziedzictwa jako zasobu rozwojowego?.....	23
Tabela 15. Na jakie problemy/ trudności natrafił/a Pan/i podczas realizacji badań i analiz z obszaru dziedzictwa jako zasobu rozwojowego?.....	24
Tabela 16. Od instytucji jakiego szczebla pozyskiwał/a Pan/i dane dotyczące dziedzictwa w ciągu ostatnich 10 lat?.....	28
Tabela 17. Czy w ciągu ostatnich 10 lat publikował/a Pan/i w czasopiśmie naukowych artykuły, w których pojawiło się przynajmniej nawiązanie do zagadnienia dziedzictwa jako zasobu rozwojowego?.....	34
Tabela 18. W których polskich czasopiśmie naukowych publikował/a Pan/i w ciągu ostatnich 10 lat artykuły, w których pojawiło się przynajmniej nawiązanie do zagadnienia dziedzictwa jako zasobu rozwojowego?.....	34
Tabela 19. W których czasopiśmie naukowych o zasięgu międzynarodowym publikował/a Pan/i w ciągu ostatnich 10 lat artykuły, w których pojawiło się przynajmniej nawiązanie do zagadnienia dziedzictwa jako zasobu rozwojowego.....	35

VI. Aneks

VI.3. Spis załączników

Załącznik 1. Scenariusz wywiadu FGI z naukowcami

Załącznik 2. Kwestionariusz ankiety z naukowcami

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego**

Narodowy
Instytut
Dziedzictwa

60
LAT MISJI

F u R B S

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

„Zrealizowano w ramach Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019–2022, Zadanie 4: Ewaluacja bieżąca i końcowa oraz badania i analizy towarzyszące Krajowemu programowi ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019–2022”.